

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU

CHOVÁNÍ DÍTĚTE V JEDNOTLIVÝCH UTKÁNÍCH NA TENISOVÉM TURNAJI

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Tomáš Kočib

Vypracovala:

Michaela Halaštová

duben 2008

SOUHRN

Název práce:

Chování dítěte v jednotlivých utkáních na tenisovém turnaji.

Title:

Behaviour of child at separate matches at tennis tournaments.

Cíle a úkoly práce

Cílem diplomové práce byl rozbor chování dítěte během tenisového utkání a srovnání chování osmi dětí ve stejném věku a na přibližně stejné herní úrovni. Úkolem bylo zjištění, jaký je přístup rodiče k dítěti v dané situaci, jak rodič reagoval na různé situace na tenisovém dvorci. V závěru této práce bude formulace základních doporučení pro trenérskou praxi a které by mohly pomoci v některých stresových situacích jak rodičům tak dětem.

Metoda

Ke sběru dat bylo použito behaviorální pozorování, přesněji nezúčastněné, skryté a strukturované pozorování osmi jedinců. Data budou zaznamenána v kódovacích záznamech na základě kódování, kde pomocí reduktivní deskripce jsme vytvořili schéma tvořené kategoriemi, subkategoriemi a jejich vlastnostmi a dimenzemi. S nasbíranými materiály provedeme analýzu dat případové studie pomocí analytické indukce. Po metodě pozorování jsem využila ještě ke sběru dat metodu dotazování, která přispěla k charakteristice hráče.

Výsledky

Výsledky této případové studie nám přiblíží chování dítěte na tenisovém dvorci během tenisového turnaje. Jaké projevy chování jsou nejčastější a jaké se naopak neobjevují. A na základě těchto informací zjistíme, jak dítě reaguje na přítomnost rodiče během tenisového utkání, jestli kladně či záporně a poté uvedeme pár rad jak

rodičům, tak trenérům, jak by měli k dítěti správně přistupovat nejen v utkání, ale také během celého „tenisového vývoje dítěte.“

Klíčová slova:

Tenis, soutěžní utkání, sociální interakce, rodič, dítě.

Děkuji Mgr.Tomášovi Kočíbovi za odborné vedení a pomoc při vypracování diplomové práce. Dále děkuji doc. PhDr.Hátlové, Ph.D. za konzultace, trenérům tenisu, za cenné rady a odbornou spolupráci.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem pramenů, uvedených v bibliografii.



Michaela Halašová

Svoluji k zapůjčení své diplomové práce ke studijním účelům.

Prosím, aby byla vedena přesná evidence vypůjčovatелů, kteří musejí pramen převzaté literatury řádně citovat.

Jméno a příjmení: Číslo obč. průkazu: Datum vypůjčení:
Poznámka:

Obsah

| | | |
|----------|---|-----------|
| 1 | Úvod..... | 9 |
| 2 | Teoretická východiska..... | 11 |
| 2.1 | Vymezení pojmů | 11 |
| 2.1.1 | Pedagogika | 11 |
| 2.1.2 | Pedagogika sportu | 12 |
| 2.1.3 | Psychologie..... | 13 |
| 2.1.4 | Psychologie sportu..... | 13 |
| 2.2 | Teoretické poznatky lidské osobnosti | 14 |
| 2.2.1 | Lidská osobnost..... | 14 |
| 2.2.2 | Vývoj osobnosti dítěte ve věku 6 až 13ti let..... | 16 |
| 2.3 | Sociální skupina..... | 20 |
| 2.3.1 | Rodina..... | 21 |
| 2.3.2 | Výchova dítěte..... | 23 |
| 2.4 | Sociální interakce | 25 |
| 2.4.1 | Komunikace..... | 27 |
| 2.4.1.1 | Neverbální komunikace..... | 28 |
| 3 | Výzkumná část..... | 34 |
| 3.1 | Vymezení problému | 34 |
| 3.1.1 | Cíle práce..... | 34 |
| 3.1.2 | Úkoly práce | 34 |

| | | |
|----------|---|-----------|
| 3.1.3 | Vědecká otázka..... | 35 |
| 3.1.4 | Metodologie výzkumu..... | 35 |
| 3.2 | Charakteristika sledovaného souboru..... | 37 |
| 3.3 | Pozorování hráče | 37 |
| 4 | Výsledky a jejich zpracování u jednotlivých hráčů..... | 39 |
| 4.1 | Charakteristika hráče č.1 | 40 |
| 4.1.1 | Pozorování..... | 40 |
| 4.1.2 | Výsledek pozorování | 41 |
| 4.2 | Charakteristika hráče č.2 | 43 |
| 4.2.1 | Pozorování..... | 44 |
| 4.2.2 | Výsledek pozorování | 44 |
| 4.3 | Charakteristika hráče č.3 | 46 |
| 4.3.1 | Pozorování..... | 46 |
| 4.3.2 | Výsledek pozorování | 47 |
| 4.4 | Charakteristika hráče č.4 | 50 |
| 4.4.1 | Pozorování..... | 50 |
| 4.4.2 | Výsledek pozorování | 51 |
| 4.5 | Charakteristika hráčky č.1 | 52 |
| 4.5.1 | Pozorování..... | 53 |
| 4.5.2 | Výsledek pozorování | 53 |
| 4.6 | Charakteristika hráčky č.2 | 55 |

| | | |
|----------|--|-----------|
| 4.6.1 | Pozorování | 56 |
| 4.6.2 | Výsledek pozorování | 56 |
| 4.7 | Charakteristika hráčky č.3 | 58 |
| 4.7.1 | Pozorování | 58 |
| 4.7.2 | Výsledek pozorování | 59 |
| 4.8 | Charakteristika hráčky č.4 | 60 |
| 4.8.1 | Pozorování | 61 |
| 4.8.2 | Výsledek pozorování | 61 |
| 4.9 | Výsledky dotazníku | 63 |
| 5 | Diskuse..... | 65 |
| 6 | Závěry a doporučení pro praxi | 67 |
| 6.1 | Zásady komunikace s dětmi | 68 |
| 7 | Přílohy | 70 |
| 7.1 | Kategoriální systém | 70 |
| 7.2 | Tabulka | 73 |
| 7.3 | Dotazník | 74 |
| 8 | Bibliografická citace..... | 81 |

1 Úvod

Crespo a Miley (1999) rozdělují fáze sportovního vývoje tenisového hráče do čtyř etap, kde děti ve věku deseti až třinácti let spadají do druhé etapy, a to adolescence. Formuje se tu vztah dítěte ke sportu, který přináší silné uspokojení a je i podle Svobody (2007) počátkem specializace ve sportovních odvětvích.

Chování dítěte v období mezi deseti až třinácti lety závisí na sociálním okolí dítěte, a to jak na životě sociální skupiny, ve které žije, tak na skupině, ve které se pohybuje mimo okruh rodiny, kam můžeme zařadit vrstevníky, spoluhráče i trenéry. Tělesný vývoj tu probíhá velmi rychle. U většiny dětí v tomto období rodiče pomalu mizí ze scény jejich života, ale u dětí, kde jejich volný čas je stráven na tenisovém dvorci právě zmínění rodiče jsou klíčovou osobou pro jejich „tenisový vývoj“, kde děti jsou téměř na rodičích závislé z mnoha hledisek. Prohlubuje se výrazně i citová sféra a rodiče v této fázi musí na sport vynakládat více času, úsilí i peněz.

„Tenisový život“ dítěte je hlavním tématem mé diplomové práce, kde jsem se zabývala několika otázkami, jako např.: jaké chování se u dítěte objevují na turnaji v přítomnosti rodičů, trenéra; jak reaguje dítě ve vypjatých situacích na přítomnost rodiče, jakým způsobem; jaký typ neverbální komunikace se vyskytuje mezi rodičem, trenérem a dítětem; jaké je celkové pojetí hry hráčem. Všechny tyto otázky jsou zaměřeny na chování dítěte, které je prezentováno pouze neverbální komunikací dítěte a rodiče. Jak už jste u zmíněných otázek určitě vytušili, hlavním předmětem pozorování je hráč versus rodič.

Chtěla bych zodpovědět všechny tyto otázky a tím získat informace o této problematice a pokusit se dát několik obecných rad, jak přistupovat k dítěti v dané situaci.

V mé diplomové práci jde o mnohopřípadovou studii, kde jsem se zaměřila na čtyři hráčky a čtyři hráče v semifinálových a finálových utkáních na tenisových turnajích ve středočeském kraji a v Praze. Další kritérium je umístění na tenisovém

žebříčku, a to do 50.místa v ČR. Vybrala jsem si tuto úroveň hráčů a hráček záměrně, jelikož předpokládám vyšší vyspělost hráčů, kteří jdou za stejným cílem, a to být úspěšní.

Toto odvětví sportu jsem si vybrala proto, protože v tenisovém dění na republikové úrovni se pohybuji už několik let. Tenisu se věnuji od mladšího školního věku prostřednictvím školního zájmového kroužku a v pozdějším věku jsem začala trénovat v tenisovém klubu, který mi umožnil hrát od dorostu utkání mezi družstvy a posledním rokem dorostu jsem odehrála několik turnajů v České republice, kde jsem byla a nadále jsem doprovázena rodičem. Postupem času jsem si začala všímat chování ostatních hráček během turnaje. Můj vztah s maminkou byl a je přátelský a někdy mě až udivovalo, jak se dokáží děti k rodičům a naopak rodič k dítěti chovat během tenisového utkání. Já sama jsem takové neshody na turnaji nezažila, jsem spíše pouhým pozorovatelem. A opravdu někdy co se děje na tenisových turnajích si ani neumíte představit, jak moc je vztah mezi dítětem a rodičem narušen.

Když jsem si měla vybrat téma na diplomovou práci, řekla jsem si, že napíši právě o chování rodičů a dítěte na tenisovém turnaji. Myslím si, že toto téma je velmi atraktivní, protože většiny tenisových rodičů a dětí se toto téma bude týkat.

Pomocí skrytého pozorování získám informace o daných jedincích, kdy z těchto informací by mělo vyplývat pár rad pro zlepšení vztahu rodiče a dítěte na tenisovém dvorci. „Je to opravdu potřeba“.

2 Teoretická východiska

2.1 Vymezení pojmů

Hlavními obory v naší sledované problematice jsou pedagogika a psychologie, kde se ještě hlouběji ponoříme do oblasti sportu a sportovního výkonu dětí právě na bázi pedagogiky a psychologie.

2.1.1 Pedagogika

Pedagogika je soubor praktických návodů a postupů, které uplatňují učitelé ve své vyučovací činnosti ve škole (Průcha, 2000).

Pedagogika se zabývá vším, co utváří určité edukační prostředí, dále procesy, které se uskutečňují právě v daném edukačním prostředí a v neposlední řadě jsou to výsledky a efekty těchto procesů. V pedagogické vědě je také pojem edukační realita, která nám vyznačuje úsek objektivní skutečnosti, v níž probíhají některé edukační procesy (Průcha, 2000).

Edukačním prostředím myslíme například rodinné, prostředí na tenisovém dvorci během tréninku a během tenisových turnajů, a to jak na tenisovém dvorci, tak mimo něj. Jak už bylo řečeno, v edukačním prostředí probíhají edukační procesy, což jsou všechny takové činnosti lidí, v našem případě dětí, při nichž dochází k učení jednoho subjektu a jiný subjekt mu toto učení zprostředkovává. Opět k učení dochází na tenisovém dvorci i mimo něj, kdy dítě se učí novým dovednostem a rozvíjí své schopnosti. A toto učení je zprostředkováno trenérem, který dává právě základ pro „tenisový vývoj“ dítěte. V daném edukačním prostředí probíhá tzv. edukace, kterou chápeme jako výchova a vzdělávání dítěte, a to výchova taková, jak by mělo dítě reagovat v různých situacích, které se vytvářejí na tenisovém dvorci, jak by se mělo tzv. chovat. A pod vzděláváním si představíme učení se novým znalostem, dovednostem a rozvíjíme schopnosti (Průcha, 2000). Všechny tyto zmíněné pojmy jsou

pro správný osobní vývoj dítěte v tenisovém životě a pro jeho budoucí tenisovou kariéru velmi důležité.

2.1.2 Pedagogika sportu

Témata, která jsou příhodná pro pedagogiku sportu jsou především vlastní sportovní činnosti a to jádro sportu, proces aktivního zapojení do sportovní činnosti (Svoboda, 2007).

Tento proces obsahuje dvě stránky, a to stránku vzdělávací, kde se učíme novým dovednostem a získáváme nové vědomosti v dané oblasti sportu. Pro představu uvedeme několik příkladů. Např. technika úderů, biomechanika pohybu na dvorci, pravidla, způsob chování, atd. Druhou částí, která je podkladem pro naše téma je působení na osobnost sportovce. Můžeme sem zařadit např. poznávací procesy, motivaci, volní procesy, atd (Dovalil, 1991).

Jedním z cílů sportu je dosažení maximálního výkonu a cílem sportovní výchovy je přizpůsobení nároků sportovního života s úsilím o maximální výkon a s přispíváním k rozvoji osobnosti sportovce. Konkrétní úkoly ve sportovním životě dle Dovalila (1991) jsou:

- utváření potřebných vědomostí o sportu, sportovním tréninku,...
- utváření potřebných sportovních dovedností: např. tenisové údery, pohyb po dvorci,...
- rozvoj pohybových schopností: např. rozvoj rychlosti, koordinace, síly, vytrvalosti,...
- utváření návyků a zvyků: např. tzv. sportovní chování, fair play,...
- rozvoj specifických schopností: např. periferní vidění, rozhodování, anticipace,...
- regulace postojů ke všem otázkám sportovního života

- ovlivňování interpersonálních vztahů
- všestranné působení na vlastnosti osobnosti sportovce

Dle výše popsaných úkolů, kde jsou uvedeny jen v obecné rovině si můžeme představit, jak celý proces rozvoje osobnosti je dlouhodobý a poměrně složitý. Proto je důležité dbát na správný přístup k vyrůstajícímu sportovci hlavně v období okolo deseti až třinácti let, kde dochází nejen ke změnám ve sportovním tréninku, ale také v osobnosti člověka. Podrobněji viz. kapitola lidská osobnost.

2.1.3 Psychologie

Psychologie je obor, který se zabývá zkoumáním psychických, resp. duševních jevů, a zákonitostí jejich fungování, resp. rozvoje (Vágnerová, 2004).

Do tohoto tématu patří všechny typy psychických projevů, vědomé i nevědomé, a tyto projevy souhrnně označujeme jako chování jedince. Psychologie se může zaměřit jak na studium jednotlivce, tj. osobnosti, tak na studium jednotlivých psychických funkcí. My se v našem tématu zaměříme na studium jednotlivce.

2.1.4 Psychologie sportu

Oblast psychologie má mnoho podoborů, kde mezi nimi v dnešní době najdeme i sportovní psychologii. V posledních letech při stále vyrovnanější světové úrovni hráčů, kde technická, taktická i fyzická úroveň jsou více méně na stejné úrovni, začíná hrát velkou roli psychika, která dnes rozhoduje o tom, který z hráčů podá lepší výkon. V některých publikacích se můžeme dočíst, že daný sportovní výkon je ovlivněn z 90% právě zmiňovanou psychikou jedince. A právě tím roste zájem o aplikaci psychologie do sportu.

Psychologie sportu provádí výběr sportovních talentů, diagnostiku osobnosti sportovce i trenéra, dále sem můžeme zařadit psychologii ovlivňování a psychologizaci tréninku (Dovalil, 1991). A v neposlední řadě psychologie sportu popisuje vývoj osobnosti jedince, kdy tento vývoj může být příčinou různorodého chování dítěte, a to příčinou projevů chování neverbální komunikací.

2.2 Teoretické poznatky lidské osobnosti

Pro lepší představu o tom co se v dítěti odehrává během vývoje v období deseti až třinácti let Vám podrobněji představím v dalších kapitolách. Možná se Vám nabízí otázka, proč Vás seznamuji s pojmy jako jsou osobnost dítěte, jeho výchova, sociální skupina, rodina, sociální interakce, sociální vztahy. Všechny tyto uvedené pojmy mají určitý vztah k námi pozorované neverbální komunikaci, kterou mohou ovlivnit.

2.2.1 Lidská osobnost

Pojem osobnost: Osobnost lze definovat jako relativně stabilní systém, komplex vzájemně propojených somatických a psychických funkcí, který determinuje prožívání, uvažování a chování jedince, a z toho vyplývající jeho vztah s prostředím (Vágnerová, 2004).

Skutečné poznání osobnosti sportovce je podkladem trenérského porozumění sportovci a jeho přiměřeného vedení ve smyslu rozvoje výkonnosti. Přitom rozvoj sportovní výkonnosti je třeba chápat v souvislosti s rozvojem celé osobnosti a ne, jak často se děje, pokládat deformaci sportovcovy osobnosti za nezbytnou daň, která se obětuje úzké sportovní specializaci (Slepička, 2006).

Bohužel, k této chybě dochází velmi často, kdy rodiče neznají správnost vedení dítěte a nejsou seznámeni s podstatou rozvoje osobnosti v daném věkovém období. Proto jsem vybrala několik zákonitostí v rozvoji lidské osobnosti pro větší náhled do psychiky dítěte a co se v něm, v daném období odehrává.

Každé dítě, každý člověk je osobností, která je jedinečná a rozvíjí se vlivem společnosti. Kde v tenisovém životě dítěte v tomto věku můžeme jako společnost označit v první řadě rodinu, poté trenéra a na třetí místo připadají kamarádi z tenisových dvorců. Tato společnost, kterou se jedinec obklopuje ho postupně přeměňuje a je základem pro celkové zaměření osobnosti a jejích postojů k okolnímu světu.

Toto zaměření ovlivňuje psychický odraz okolního světa, který dítě nevnímá pasivně, nýbrž jako pole možné aktivity.

Lidskou osobnost tvoří jeho vlastnosti, a to jeho schopnosti, temperament či charakter, kde na základě těchto vlastností se jedinec projevuje. Všechny tyto vlastnosti se pak projevují prožíváním, uvažováním nebo chováním jedince na tenisovém dvorci během daného utkání. Tyto projevy jsou velmi variabilní. Jsou určeny aktuálním stavem připravenosti na zápas, a to jak připravenosti psychické či fyzické. I v těchto stavech lze samozřejmě vysledovat pro danou osobnost typické projevy, které vyplývají z jejích trvalejších vlastností, které jsou považovány za základní jednotku struktury osobnosti spolu s jejími rysy osobnosti. Projevy z velké části vycházejí z charakterových vlastností jedince, které se vyznačují stálostí a ovlivňují ve velkém rozsahu právě nejrozumnější projevy jedince. Podle projevů jedince rozpoznáme temperament, který se vztahuje k citovému prožívání a reagování jedince. Temperament vychází z nervové činnosti dítěte, kdy typ temperamentu závisí na převládající síle podráždění a útlumu, na vyrovnanosti mezi podrážděním a útlumem a na rychlosti s jakou se vytvářejí nové spoje. Tyto typy se mohou během vývoje měnit. Typy máme čtyři, a to typ sangvinika, melancholika, flegmatika či cholerika, kde každý typ nám zahrnuje soubor vlastností, podle kterých si jedince přiřadíme k danému typu. Pro choleriky je typická výbušnost, netrpělivost a svou emocionalitu obtížně zvládají, flegmatik se nesnadno citově vzruší, je tu citová vyváženost, která přechází někdy až k lhostejnosti, někdy se můžeme setkat se zdrženlivostí, popřípadě i se samotářstvím. Další je sangvinik, kde jeho citové vzrušení je spíše přelétavé, vidíme tu sklon k bezstarostné lehkosti, laděné k důvěřivému optimismu. A posledním typem je melancholik, který se vyznačuje svým hlubokým a silným citovým prožíváním, s převažujícím laděním ke smutku a sklíčenosti (Macek, Smékal, 2002).

Za rysy osobnosti považujeme dílčí charakteristiky. Jsou více vázané na specifické situace a nemají tak obecnou platnost. Rysy osobnosti můžeme také jako temperament rozdělit do třech skupin. Patří sem rysy kardinální, které se projevují ve všem co činíme, jak se projevujeme a kým jsme. Rysy, které se uplatňují spíše v situacích a okolnostech určitého typu, jako například ve vztahu k druhému pohlaví, v situacích zvýšených nároků, v úkolových situacích spojených s rizikem jsou označeny jako centrální. A poslední rys, nazývaný se sekundární se objevuje ve zcela

specifických situacích, jsou i méně výrazné a podmíněné dalšími okolnostmi (Helus, 2004).

Ale berme v úvahu vliv rodiny, kdy i přes určitý typ osobnosti je dítě i tak z 70% ovlivněno výchovou a stylem života v dané rodině (Crespo, Miley, 2001). Dalším faktorem může být zdravotní stav jedince a přítomnost rodiče na turnaji. Ale ve skutečnosti tu může být mnoho dalších faktorů, které mohou ovlivnit jedince.

Příklad: Dítě za stavu 4:5 v první sadě může reagovat různými způsoby. Teď nebereme v úvahu rodiče, kteří stojí za tenisovým dvorcem, jde nám jen o jedince samotného na kterého nepůsobí vnější vlivy. Dítě začne reagovat tak, že začne bojovat o další hru na vyrovnání stavu. Jiné se naopak uzavře a nepokračuje aktivně ve hře a doufá, že bude brzy konec, dalším způsobem jednání by mohlo být určité rozčilování nad sebou samým či nad soupeřem. Takto bych mohla pokračovat do nekonečna, protože každý člověk, ať už jde o dospělého nebo dítě je ojedinělá osobnost a nikdo nikdy nebude reagovat stejným způsobem. Chtěla bych Vám touto prací aspoň nastínit chování vybraných jedinců a pokusit se sepsat pár rad „jak na ně“.

Tímto jsem chtěla poukázat na skutečnost, že veškeré vlastnosti osobnosti, mezi které jsme zařadili schopnosti, temperament či charakter, které byly popsány v této kapitole mohou ovlivnit z velké části projevy chování dítěte. Ovlivnit v tom smyslu, že u každého jedince, který je na stejném místě, ve stejném čase vypořádujeme odlišné projevy neverbální komunikace.

2.2.2 Vývoj osobnosti dítěte ve věku 6 až 13ti let

Během vývoje osobnosti dítěte se vzájemně prostupuje vývoj tělesný s vývojem psychickým, vyvíjí se sociální začleňování, vztah k druhým lidem, k sobě samému, vyvíjí se vlastnosti i jejich projevy, vyvíjí se poznání, jednání i emocionální prožívání, vyvíjí se toužení a chtění, morální postoje. Vše co bylo jmenováno nazýváme tzv. socializací dítěte, kde nejde jen o vývoj a utváření jedince, ale i o jeho ovlivňování sociálními vlivy (Linhart, 1987).

Tyto sociální vlivy mohou být představeny jako sociální skupiny, druzí lidé, celá společnost, ekonomie, politické poměry ovlivňující jedincovy hodnotové orientace, normy a principy, jimiž se řídí, přesvědčení a víry, které zastává, události v něž doufá či kterých se obává. Zvyklosti a pravidla, obvyklé či mimořádné životní způsoby (Linhart, 1987). V tenise jsou tyto sociální vlivy zastoupeny trenérem, spoluhráčem, protihráčem, atmosférou na tenisovém turnaji a v neposlední řadě rodičem.

Dítě ve věku šesti až deseti let patří do stadia mladšího školního věku, kdy je hlavní potřebou v tomto období obstát, předvést v čem je nejlepší, mít úspěch a sklidit pochvalu. Dítě o to vše usiluje, poté získá tyto potřeby a v závěru má radost z úspěchu. Musíme se snažit vytvořit pro dítě takové podmínky, aby vše bylo jako lákavá šance projevit své kvality (Sobotková, 2001).

Příklad: Uspořádání tenisového turnaje, kdy na konci jsou oceněny minimálně pochvalou všechny děti nejen za výkon, ale i za snahu a bojovnost, kterou projevily v tenisovém utkání. Protože kdyby v opačném případě byl oceněn jen ten nejlepší, většina dětí by byla zklamaná a mohlo by se i stát, že už nechtějí dál jezdit na tenisové turnaje, protože se bojí neúspěchu.

Pro děti v tomto věku je typický pozvolný růst a pomalé narůstání tělesné hmotnosti. Tělesné upevňování, ve kterém se vyrovnávají dřívější vývojové poruchy a nerovnosti. Tím se mění i tělesné proporce. Kostra tu není ještě zcela vyvinuta, ale dochází k upevňování kloubních pouzder a vazů i sílení svalstva. V tomto období nesmíme zapomínat na posílení určitých partií, vyrovnání svalových disbalancí pomocí zdravotní tělesné výchovy (Macek, Smékal, 2002).

U schopností jedince tu je na nejvyšší úrovni obratnost, vynikající rovnováha a nervosvalová koordinace, která má hodnoty téměř jako u dospělého člověka. Proto v tomto období je dobré zařazovat do tenisového tréninku hry, překážkové dráhy na obratnost a rychlost, která dosahuje také vysoké úrovně. Dále pak také kloubní pohyblivost a centrální nervový systém. Zvyšuje se pozornost, paměť, vědomosti, které směřují ke zvýšení intelektu, který se také rozvíjí. Abstraktní myšlení přechází na myšlení konkrétní. Mění se postoj k lidem i věcem, ale nedochází ještě ke společenské

individualizaci. Můžeme už začít s taktikou a se zvyšováním kapacity informací ohledně sportovního tréninku, ale až tak okolo devátého roku. Toto období bývá označováno jako období vědyčtivosti a rozmanitosti. Mění se nároky na dítě, když jsou nároky úměrné, dítě se s nimi vyrovná, ale musí být úměrné k jeho psychickým a fyzickým dispozicím (Sobotková, 2001).

Bohužel díky malým znalostem z oblasti sportovního tréninku u některých tenisových trenérů a hlavně u rodičů dochází k nadměrným nárokům na dítě. Dítě potom ztrácí motivaci díky nesplnění právě vysokých nároků a ve výsledku dítě končí s tenisem buď svým rozhodnutím i souhlasem rodičů nebo můžeme vidět i případy, kdy dítě hraje jen kvůli rodičům. Ale to má za následek nezvyšování výkonnosti, ztráta motivace a hra jen z pouhého donucení. A právě v tomto bodě dětské psychiky dochází k individuálním odchylkám, kdy vidíme různé reakce, chování dítěte na tenisovém dvorci.

Z hlediska trenérsko-pedagogického přístupu je dobré zařazování pohybových her. Jde o nejprůzračnější období pro motorický vývoj a motorické učení, kdy je dobré zařadit do tréninkové jednotky nácvik techniky pohybových činností daného sportu. Klademe důraz na rozvoj rychlosti, začínáme s rozvojem silových schopností, rozvoj stálosti koncentrace a posilování vůle. Je důležitý přátelský, ale spravedlivý přístup. Po splnění těchto podmínek dochází k rovnoměrnému růstu „tenisové osobnosti“ (Svoboda, 2007).

Od jedenácti let do dvanácti let jde o stadium formálních operací. Dítě dokáže operovat s abstrakty, dokáže uvažovat analogicky. Začínáme tu rozebírat např. techniky jednotlivých úderů, proč tak hrát, proč s takovou rotací atd. Dítě se snaží přemýšlet a chápat biomechaniku pohybů. Jde o období tělesného a duševního dozrávání. Dochází k zrychlenému růstu a nerovnoměrnému vývoji, kde na základě těchto nerovností vznikají disproporce, které jak už bylo řečeno můžeme vyrovnat díky vyrovnávacím cvičením z oblasti zdravotní tělesné výchovy (Macek, Smékal, 2002).

Okolo jedenáctého roku začíná období rozvoje sekundárních pohlavních znaků. Dýchací a oběhový aparát při zvýšených nárocích pracuje ekonomicky. Přichází nejbouřlivější fáze vývoje motoriky a tím vzestup výkonnosti. Nové pohybové

dovednosti jsou osvojovány velmi rychle, kdy v motorice začínají být značné rozdíly. Díky rychlému vzrůstu může docházet k diskoordinaci, disharmonii a k neohrabané činnosti. Ale zvyšuje se soustředěnost, lepší tvárnost centrální nervové soustavy. Objevují se tu znaky jak abstraktního tak i logického myšlení. Vznik hlubších intelektových zájmů. Během tohoto období přichází také určitá nevyrovnanost a náládovost v oblasti psychiky. Dítě se snaží být samostatné, mít vlastní názor. Chce být členem určité sociální skupiny, tím se účastnit na společenském životě. Stává se členem skupiny tenistů, se kterými se setkává v závodním období na jednotlivých turnajích, kde se právě odehrává jejich společenský život. A tato sociální skupina velmi podmiňuje další vývoj dítěte v oblasti jeho chování. Silná potřeba napodobovat dospělé mimo okruh své rodiny, snaha o kritické hodnocení.

V trenérsko-pedagogickém přístupu je důležitý význam kolektivu, musíme určit správný osobní příklad a přístup, který by měl obsahovat tyto vlastnosti, a to přísnost, ale spravedlnost a taktnost. Hlavní je nepřipustit zcela vyčerpávající zatížení, možnost soustředěnějšího vytrvalostního tréninku. Podporovat i mimo sportovní zájmy a zajímat se o dění mimo tenisový dvorec (Svoboda, 2007).

Během tohoto období je třeba v přístupech k dítěti dbát na jeho odkázanost, jeho vývojové směřování a potenciality. Odkázanost na druhé lidi, kteří uspokojují jeho biologické potřeby, potřeby lásky, edukační potřeby, potřeby začleňování do mezilidských, sociálních a kulturních vztahů. Vývojové směřování je chápáno jako chtění dítěte, které pořád něco vyžaduje, o něco usiluje, vyvíjí se, někam se celým svým životem ubírá. Toto rozmanité chtění a snažení má vývojový směr. A to směřování k dospívání a dospělosti, směřování k sebepojetí a autentickému sebevyjádření a směřování k nezávislosti. Dětství je bohatstvím potencialit růstu a rozvoje. Hovoříme-li o bohatství potencialit dítěte, pak máme na mysli i takové kvality jeho osobnosti, jako je být šťasten; vnímat lásku a sympatie druhých a odpovídat jim vlastními projevy láskyplnosti a sympatie; vymanit se ze zúženého nahlížení na věci a pokoušet se o nahlédnutí do širších a hlubších souvislostí; vyvinout úsilí ke kultivaci vlastního svérázu a být ušlechtilým způsobem sám sebou; přijmout výzvy otevřené budoucnosti a usilovat o vytyčené cíle; brát na sebe odpovědnost a dostát jí i v konfrontaci s obtížemi (Helus, 2004).

V tomto období už začíná období dospívání, kde dochází u dětí ke změnám v oblasti tělesné, sociální a psychické. Jde o specifickou dobu celoživotního utváření osobnosti. Nejdříve k oblasti tělesné. Jde o tzv. nástup puberty a dochází tu k velkým změnám. Zjistilo se, že načasování hormonálních změn je již zakotveno v prenatálním vývoji dítěte. Hladina hormonů se zvyšuje okolo osmého roku jedince a o čtyři až pět let později dochází k vývoji sekundárních pohlavních znaků. Změny u dívek jsou pozvolnější, ale přicházejí problémy s tělesnou hmotností, kdy je tu tzv. kritická tělesná hmotnost, což znamená, že tělo obsahuje více než 20% tělesného tuku, a to má za následek malou spokojenost až nespokojenost s tělesnými křivkami. A od těchto problémů se odvíjí i další, a to například nespokojenost se svými osobními charakteristikami, zvláště temperamentem a to bývá pak příčinou neshod s rodiči, hlavně s matkou a pak dále i s učiteli, popř. trenérem. Dívky, které dospívají dříve jsou náchylnější k sociálně a zdravotně rizikovému chování. Vycházejí lépe se staršími hochy, se svými vrstevníky opovrhují, a tím mají pak tendence k pití alkoholu a kouření. V tomto období nejvíce dochází k ukončení tenisové kariéry. U hochů nastává problém, jen u některých jedinců, kdy mají opožděný růst a fyzický vývoj, kde dochází u hochů k negativním pocitům a snížení sebehodnocení. Vnímání a hodnocení tělesných změn koreluje s celkovým sebehodnocením více u dívek než u hochů (Helus, 2004).

Děti v tomto období se snaží o zrovnoprávnění vlastní pozice. Je tu velký vliv vrstevníků, který se postupně zvyšuje, ale důležitost vztahu s rodiči ovšem neklesá. Vrstevníci jsou důležití spíše pro trávení volného času, kdy dochází ke komunikaci a interakci, což jim dává vědomí příslušnosti k určité sociální skupině.

2.3 Sociální skupina

Identifikace s nějakou skupinou nám napoví, jak bude daný jedinec jednat, co bude považovat za důležité a s čím se ztotožní. Z toho nám vyplývá tendence k určitému způsobu hodnocení sociální reality a s tím související chování jedince v určitých situacích (Vágnerová, 2004).

V našem tématu jako hlavní skupinu, která ovlivňuje dítě je v první řadě rodina. Jde o původní rodinu, do které se člověk narodí a ve které především probíhá proces socializace. Jak už bylo řečeno, dítě získává určité postoje, dále pak způsob chování, který můžeme vysledovat přímo na tenisovém dvorci. Kdy dítě se dostává do situací, kde se nekontroluje a dovolí nám pohled do jeho pravého Já.

Když hovoříme o dítěti ve věku deseti až třinácti let, tak je pravda že tu hlavní skupinou je rodina, ale okolo třináctého věku dítěte se tu objevuje další vlivná skupina a to skupina kamarádů, která do značné míry má vliv na změnu chování dítěte hlavně v tomto období dospívání. Skupina kamarádů na tenisovém turnaji může být dalším faktorem, který podněcuje změny jeho chování během zápasu.

Ale hlavním tématem je tu rodina a vliv rodiny na dítě, kde Vás odkazuji na další kapitolu, která bude věnována podrobněji rodině.

2.3.1 Rodina

Rodina je malá skupina osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými podobnými vztahy a zvláště společenským způsobem života. V soužití s členy rodiny dítě získává základní charakterové vlastnosti, které mohou být jak žádoucí, tak také nežádoucí. Rodina je velmi důležitou společenskou jednotkou, která jedince ovlivňuje během vývoje a je nejdůležitější školou v navozování lidských vztahů (Sobotková, 2001). A tato věta nám říká, že dítě které hraje tenis s největší pravděpodobností tzv. „přišlo k tenisu“ díky rodině. Rodina tak ovlivňuje jeho osobnost, a to jak v oblasti tělesné, duševní i sociální.

Tato společenská skupina nás v naší práci bude zajímat nejvíce, kdy hlavním naším cílem bude pozorování dítěte a jeho doprovodu na tenisovém turnaji, kde jako doprovod nás bude zajímat přítomný rodič.

Určitě během těchto pozorování uvidíme několik přístupů rodičů k dítěti. Rodiče se tímto přístupem snaží dítě buď motivovat nebo někdy i nemotivovat k výkonu, i když si toho zrovna rodič není vědom. A už jen tento přístup rodiče k tenisu

dítě ovlivňuje jak v oblasti postojů, přístupů či vůbec chování v dané tenisové situaci. Můžeme tu vidět, a určitě uvidíme, přehnanou přísnost rodičů.

Rodiče potřebují dvě základní dovednosti, a to být ke svému dítěti laskaví a naopak i přísní, měli by umět správně využít tyto vlastnosti ve správné chvíli a v dostatečné míře, aby děti dostali všechno, co potřebují ke zdárnému vývoji tenisového utkání. Dobří rodiče jsou na své ratolesti často přísní, protože je mají rádi; mnohdy jsou totiž jejich zásahy spojeny s nebezpečím prohry nebo s nedostatečným soustředěním na hru.

Zajímavým tématem ve výchově dětí jsou odměny a tresty. Někteří rodiče se však nepídí po tom, jak své dítě chválit, ale jak jej co nejúčinněji trestat. Avšak je třeba si uvědomit, že mnohem více než tresty fyzické dokáže děti zraňovat psychické deptání, což během tenisového utkání můžeme vidět, kdy např. rodiče trestají dítě zákazem různých činností – hraní s dětmi po škole mimo domov, nikdy nepojede na tenis ba i dokonce skončí s tenisem, žádné kapesné atd. Toho všeho jsem byla svědkem na tenisových turnajích. Naopak můžeme vidět i pochvalu, která je nejúčinnější formou odměny. Děti od rodičů potřebují slyšet dvě věci. První z nich je bezpodmínečná pochvala za předvedený výkon i když výsledek tomu nebude odpovídat, např. „hrál jsi pěkně, snažil jsi se.“ Někdy se rodiče musí nejprve naučit vidět to, co je na dětech dobré, aby to pak mohli zdůrazňovat. Neboť pokud vyhledávají a stále opakují jen to, co je negativní, dočkají se toho, že mrzutostí bude stále přibývat a hlavně se tak snižuje zájem o hru. Doslova neštěstím jsou pro dítě přemrštěné nároky jeho rodičů, které mnohdy nejsou ničím jiným než projekcí vlastních nesplněných přání a tužeb a snahou vynahradit si tak svou vlastní neschopnost nebo neúspěch (Crespo, Miley, 1999).

Veškeré tyto negativní přístupy rodičů k dítěti by se alespoň z části mohly zlepšit rodinnou interakcí, která by neměla přicházet jen v době problémů, ale po celý tenisový vývoj dítěte. Díky interakci si tak děti i rodiče udělají přehled o pocitech a prožívání během tenisového turnaje a dozví se tak navzájem přání jedince. A toto vše nám pomůže předejít konfliktu či ho vyřešit. V tenise je interakce velmi důležitá už jen z důvodu, kdy psychická stránka jedince z velké části se podílí na výkonu jedince.

V této interakci dochází neustále ke sdělování informací jak verbální tak neverbální komunikace a tak získáme informace o tom, co se v našem dítěti právě odehrává, jak o stránce psychické, tak i fyzické. Jak už bylo zmíněno o psychickém zatížení dítěte při tenisu, tak i pouhá komunikace může být zdrojem stresu. Můžeme to na dítěti během utkání poznat podle několika příznaků, např. zvýšeným tempem, výraznějšími emocemi či chaotičností. Pak je tu velmi důležitá sociální podpora dítěte, kterou tu může poskytnout právě přítomný rodič. Pak se stává dítě odolnějším vůči stresujícím činitelům.

Další jev, který můžeme u dítěte vyzorovat je také sociální facilitace, kde jde o usnadnění nebo naopak ztížení situace. Někdy opak tohoto termínu bývá „sociální lenost“. Dochází tu ke značným rozdílům mezi výkony dítě ve skupině či individuálními výkony. Na každé dítě přítomnost rodiče působí jiným způsobem, může tu docházet, jak už bylo řečeno k usnadnění či ztížení situace. A to bude naším hlavním tématem výzkumu, kde hlavní otázkou je : „Jak přítomnost rodiče působí na chování dítěte při tenisovém utkání?“

2.3.2 Výchova dítěte

V předchozí kapitole jsme popsali velmi okrajově sociální skupinu rodinu její působení na dítě. A toto zmiňované působení se činí právě tzv. výchovou, která patří mezi další příčiny neverbální komunikace dítěte a celkového chování na tenisovém dvorci.

„Výchova dítěte je praktická činnost, když učitel, rodič, trenér působí promyšleně s určitým záměrem na své svěřence tak, aby se u nich vytvářel a formoval aktivní vztah ke světu kolem (Průcha, 2000).“

Výchova nám pečuje o příznivý duševní vývoj dítěte, kdy známe určité zákonitosti, kterými můžeme ovlivnit vývoj dítěte, ovlivnit ho žádoucím směrem, poté se snáze vypořádáme s jeho výchovou. Tímto duševním vývojem dítěte máme na mysli jeho činnost organismu jakožto celku, která závisí na vyrovnaní mezi potřebami a přáními dítěte na jedné straně a podmínkami v prostředí na straně druhé. Právě z přání a snah dítěte plyne jeho chování.

Duševní činnost můžeme označit slovem vnímání, kdy duševní vývoj je určován dědičností i prostředím. Kde dědičné vybavení patří mezi biologické činitele a jako vliv prostředí chápeme životní prostředí. Duševní vývoj je plynulý a pozvolný. Má určité vývojové fáze, ale není přímočarý (Helus, 2004).

Největší vliv na dítě mají osoby, s nimiž se setkává nejdříve, a to s matkou, otcem, atd. O výsledku výchovy rozhoduje předně základní citový postoj rodičů k dítěti. Zdravý postoj k dítěti vyznačuje láska a trpělivost, porozumění, tím rozumíme uspokojování potřeb jako jsou potřeby lásky, samostatnosti, touha po uznání a potřeby činnosti, dalším znakem jsou přiměřené požadavky, které jsou přiměřené k věku dítěte, jsou v souladu s individuálními vlastnostmi dítěte, svými požadavky připravujeme dítě na život mimo rodinu, kladné požadavky jsou účinnější než zákazy, výchovné požadavky mají sledovat dlouhodobé cíle, klademe požadavky postupně a aby na sebe navazovaly. A v neposlední řadě můžeme jmenovat důslednost a sebedůvěra (Crespo, Miley, 1999).

Ve sportovním prostředí je potřeba nejen výchova dítěte rodiči, ale je důležitá i role odborníka. Jestliže by nedocházelo ke správnému odbornému vedení dítěte, následek bývá u většiny případů negativní. Např. při nadměrném přetěžování dětského organismu může dojít nejen ke zdravotním problémům, ale také nezájem dítěte o daný sport.

Chování rodiče během jednotlivých tenisových utkáních se stává pro dítě podnětem. Reakce dítěte se stává naopak podnětem pro rodiče. A tato výměna reakcí a podnětů mezi rodičem a dítětem popisuje tzv. sociální interakci.

Z hlediska výchovy by měl trénink u dětí plnit podle Dovalila (1991) zejména následující výchovné úkoly: regulace postojů ke všem jevům sportovního života (soupeři, rozhodčí, funkcionáři, atd.), ovlivňování interpersonálních vztahů (rovnováha soutěžení a spolupráce, atd.), všestranné působení na vlastnosti osobnosti sportovce a utváření potřebných návyků, resp. zvyků (režim dne, životospráva, hygieny, atd.). Výchovné působení na jedince chápeme jako kladení záměrně volených opatření, kterými rodič vykonává určitý tlak na dítě tak, aby působil na jeho osobnost. Jde o proces usměrňování chování dítěte. Víme, že problém výchovy není ve stanovení

výchovných cílů, jako v jejich realizaci v konkrétní situaci. Musíme brát zřetel na vnější vlivy i vnitřní rozpoložení osobnosti dítěte. Jde nám tedy o to, jak se chovat a co dělat v dané situaci a jak přistupovat k činnosti.

A právě chování jedince bude naším hlavním předmětem pozorování, kde nás zajímá vztah mezi dítětem a rodičem, který nám i prozradí jak moc ovlivňuje přítomnost rodiče na daném turnaji.

Sociální vztahy ovšem nepozorujeme přímo, ale usuzujeme na ně buď z časových vzorků interakce nebo z celkového dojmu, popř. z výpovědi pozorovaných osob samotných. Pro posouzení dané problematiky chceme pozorovat skutečné objektivní mezilidské dění, kdy pozorování tu bude skryté z důvodu ovlivňování osob naší přítomností.

Nejčastěji bývají k charakteristice sociálních vztahů užívány dimenze moci a dimenze emoční závislosti. V případě vztahu rodiče k dítěti můžeme na první dimenzi označit některé rodiče jako krajně autoritativní, jiné jako zcela povolné. V druhé dimenzi pak můžeme opět některé rodiče charakterizovat jako velice milující a až nezdravě udržující závislost dítěte na sobě a jiné jako odmítající. Většina rodičů zachovává ve vztahu k dítěti optimální střední „zdravou míru“ moci a závislosti, kterou upravuje podle toho jak dítě vyspívá (Crespo, Miley, 1999).

Rodič hraje ve sportovním životě dítěte významnou roli, měl by si ale uvědomit, že i oni sami vstupují do nových podmínek a že by na měli být řádně připraveni. Mluvíme o soutěžních podmínkách, kdy ne každý rodič má zkušenosti se soutěžní atmosférou. Potřebuje tu odpovídající empatii nebo psychologické znalosti týkající se doprovázení dítěte v soutěžích.

2.4 Sociální interakce

Sociální interakci rozumíme sled různých způsobů chování dvou nebo více osob v určité sociální skupině, kterým se uskutečňuje jejich bezprostřední vzájemné působení (Vágnerová, 2004).

Sociální skupinou tu rozumíme hlavně rodinu dítěte, které je jak už bylo řečeno v tomto věku nejvíce ovlivněno a můžeme říci i nejvíce „závislé“ na rodině.

Sociální interakce probíhá v první řadě formou komunikace a to verbální či neverbální. Nejdříve něco o komunikaci verbální. Jde o přenos informací v podobě slov. Dítě se učí toto předávání informací už od narození, kdy začíná vliv rodiny z hlediska vlastního chování a vystupování dítěte na veřejnosti. Dítě tak dostává základ pro komunikaci s okolním světem. V období našeho sledovaného věku je komunikace nezbytná jak s rodiči tak poté i s trenérem a kamarády. Dítě komunikuje s rodičem, trenérem o trénincích a zápasech během roku. Je tu potřeba, když se dítě nezačne samo svěřovat, nějakým způsobem ho přimět ke komunikaci. Je dobré, aby tak dítě získalo důvěru jak k rodiči, tak i k trenérovi (Vágnerová, 2004).

Komunikaci pak lze chápat jako součást interakce. Komunikací s dítětem tak zjistíme prožívání a hodnocení určité situace, tedy například konkrétně, jaký byl trénink, zápas, jak se při něm cítil, které údery se mu dařily a které naopak ne. Je důležité u dítěte tohoto věku neptat se jen na výsledek zápasu, neměla by tato informace být hlavním předmětem rozhovoru, ale spíše otázky typu, jak se mu hrál zápas, jaké údery dominovaly atd.

Tímto způsobem se dítě nebude bát sdělit rodiči veškeré informace a dítě tak ví, že kdykoliv může za rodičem přijít a promluvit si o jakémkoliv problému. Naopak když se ptají rodiče jen na výsledek zápasu a nezajímají se o okolní a to velmi důležité informace typu jak se jim hrálo, co jim moc nešlo atd. Někdy můžeme vidět, že rodič dokonce vynadá dítěti za výsledek, který vidí na herním plánu, obviňují ho zato, že se dostatečně nesnažil, pak může docházet k tomu, že když dítě prohraje bude se bát říci výsledek a za rodičem nepřejde nebo nakonec skončí s tenisem. A bohužel se tyto případy u nás dějí a spoustu dětí hraje tenis, ne proto, že by rodiče a dítě měli zájem o hru, ale proto, že rodič může říci ve společnosti, že jejich dítě chodí na tenis, kde jim jde pouze o určitou prestiž.

Druhý typem komunikace je, jak už bylo řečeno, komunikace neverbální. Prostředky neverbální interakce jsou velmi používány, mají vrozený základ, ale mohou být ovlivněny kulturou. Mezi tyto prostředky patří například doteky, pohyby, gesta,

oční kontakt, mimika a spoustu dalších. Můžeme vidět na tenisových dvorcích hlavně rozmanitou mimiku a gesta hráčů už i v tomto věku, kdy tyto prostředky nám mnoho prozradí o aktuálním stavu hráče, jak psychickém, tak fyzickém. Většinou se z neverbální komunikace dá číst více než z verbální (Tegze, 2003).

Výsledkem těchto interakcí je veškerá sociální zkušenost, kde člověk získává různé poznatky, zkušenosti během života, a to jak pak reagovat na určitou událost.

Mezi sociální interakci můžeme dále zařadit i utváření postojů. Jde o určité získané dispozice k určitému hodnocení a z toho vyplývající i způsob chování v různých situacích. Každé dítě už v mladším věku získá odlišné postoje. Rodič tu hraje opět velkou roli, kde určité postoje k dané věci přetrvávají přes více generací. Například vztah ke sportu, kladný či záporný. Málokdy vidíme, že by rodič, který se věnuje sportu nepřihlásil dítě do nějakého klubu. Samozřejmě jsou tu výjimky, hlavně v tenisu, kdy rodič sice nedělal v životě žádný sport, ale proto, že tenis je tak populární, tak dítě přihlásí do oddílu (Nakonečný, 1993).

A tato veškerá komunikace nám buduje vztah mezi dítětem a rodičem či trenérem. Výsledkem dobré komunikace je přátelský vztah, kde dítě se nebojí přijít za vámi jako za „kamarádem“ a svěřit se s jakýmkoliv problémem. A právě sociálnímu vztahu mezi těmito osobami se budeme věnovat v další kapitole.

2.4.1 Komunikace

Komunikace je proces vzájemného předávání informací v sociálním kontaktu pomocí různých prostředků, zahrnující i sdílení, tj. prožívání a hodnocení této situace (Vágnerová, 2004).

Během komunikace dochází k sdělování a přijímání různých informací. Tyto informace mohou být podány různými způsoby. Obvykle pomocí nějakých symbolů, gest a slov. Tyto gesta, slova a symboly používáme k vyjádření myšlenek, vyjádření našeho prožívání, našich potřeb.

Komunikace je součástí sociální interakce. Může mít odlišný charakter. Nepatří sem jen rozhovor, ale i komunikace psaná. Komunikace má několik funkcí.

Potřebujeme jí ke sdělování informací, k vysvětlení a naučení např. pohybových dovedností, technik úderů, dále je tu funkce přesvědčovací, kdy chceme jedince ovlivnit nebo dokonce zmanipulovat. Občas potřebujeme i někoho podpořit, takže funkce podpůrná a v neposlední řadě funkce relaxační, kdy se chceme pobavit, rozptýlit se, uvolnit. Komunikace je důležitá z hlediska vytvářené sociální interakce, ale musí tu být motivace ke komunikaci, která vychází z potřeb jedince. Jedinec potřebuje komunikovat v dnešní společnosti, je základní potřebou jedince pro život ve společnosti. Každé slovo a každá výpověď jsou však schopné v různých situacích získat různé významy, protože řeč je spojená s individuálním prožíváním a poznáváním jedince (Tegze, 2003).

Komunikací rozumíme předávání informací jak formou verbální, tak také neverbální. Naším tématem je neverbální komunikace dítěte a jeho rodiče, ale pro upřesnění několik slov ke komunikaci verbální. Verbální komunikace je založená na znakovém systému. Výhodou této komunikace je možnost časového a prostorového přesahu. Rozlišujeme zde význam, tj. definici slova a smysl, tj. individuální pochopení slova. Toto je závislé na jedinci, na jeho zkušenostech, aktuálním stavu. Každá sociální skupina si vytváří svůj slovník, systém různých vyjádření a slovních spojení, tj. skupinový styl. V různých skupinách může mít totéž slovo různý význam nebo z jiné stránky, slovo jedné skupiny nemusí znát skupina druhá. Podle verbální komunikace můžeme přiřadit např. členství v určité skupině. Proto je dobré při trénování dětí používat jednotný slovník trenérské praxe, aby při změně trenéra se dítě nemuselo učit novým znalostem.

2.4.1.1 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace používá ke svému sdělení jiných prostředků než slov, jako komunikace verbální, ale je její součástí jako doprovodný projev komunikace verbální. Tento projev je takové doplnění a je tak verbální sdělení upřesněno, podpořeno, akceptováno. V tenisovém utkání stoupá význam neverbální komunikace mezi rodičem a dítětem. Janoušek (1988) vymezuje neverbální komunikaci jako záměrné používání prostředků neverbálního charakteru ke vzájemnému dorozumívání, ovlivňování a vyjadřování vzájemných vztahů. V neverbální komunikaci platí, že

působí oboustranně – informuje rodiče o stavu dítěte v průběhu utkání, tak dítě o psychickém stavu rodičů.

Neverbální komunikace zahrnuje několik variant:

- gestikulace
- oční kontakt
- mimika
- dotyk
- držení těla
- prostorové chování
- tělesný vzhled
- mimoslovní hlasové projevy
- pach

Všechny tyto varianty vypadají na první pohled odlišné, ale když se nad tím zamyslíme, zjistíme že jsou v mnohém podobné a prolínají se (DeVito, 1999).

Neverbální komunikace je pro dětský vývoj velmi důležitá, kdy mimoslovní komunikace dává dítěti důležitý nástroj pro interakci s ostatními lidmi.

Signály těla

Pohyby těla

Vědci zkoumající neverbální komunikaci rozlišují pět hlavních typů pohybů: gesta, ilustrátory, afektivní projevy, regulátory a adaptéry .

Gesta jsou symboly, které přímo tlumočí slova nebo fráze. Používáte je záměrně a vědomě ke sdělení stejných významů, jaké mají příslušná slova nebo slovní

spojení (DeVito, 2001). Mezi nejzajímavější prvky neverbální komunikace patří gesta rukou. Kdy samotný pohyb rukou doplňuje verbální komunikaci a někdy řekne nevyslovené informace, které málokdy vnímáme, ale přesto hrají významnou roli v mezilidské komunikaci. Gesta mohou být oknem do myšlenkových pochodů jedince, hlavně u dětí, které se často obtížně vyjadřují slovně. Všímavost rodičů a užívání gest může významně ovlivnit vývoj dítěte.

Ilustrátory zesilují verbální signály, které doprovázejí. Nejčastěji k tomu používáme ruce, ilustrovat lze i hlavou nebo celým tělem. Ilustrátory můžeme také použít k naznačení tvaru nebo velikosti předmětů, o kterých mluvíme.

Afektivní projevy jsou mimické, ale také gestikulace rukou nebo pohyby celého těla, které vyjadřují emocionální významy. Používáme je k doplnění a posílení slovních projevů a také jako náhradu slov. Afektivní projevy se týkají převážně obličeje.

Regulátory jsou signály, které monitorují, kontrolují, koordinují nebo udržují řeč druhého.

Adaptéry jsou gesta, která uspokojují nějakou osobní potřebu. Adaptéry mohou být zaměřené na vlastní osobu, na člověka, s kterým hovoříme.

Vzhled těla

Celkový vzhled vašeho těla také komunikuje. Můžeme sem zařadit výšku těla, odstín pleti, délku vlasů, přitažlivost (DeVito, 2001).

Komunikace dotykem

Dotyková komunikace je pravděpodobně nejprimitivnější formou neverbální komunikace. Hmat se rozvíjí dříve než ostatní smysly. Dokonce ještě v děloze dítě přijímá hmatové podněty. Brzy po narození dítě zažívá mazlení, hlazení nebo popleskávání.

Dotyk

Dotyky jsou důležitou částí lidských sociálních vztahů a mají značný vliv na vývoj člověka. Přiměřené a pozitivně laděné dotyky mohou mít značný přínos v oblasti sociální, emoční, duševní, a dokonce i tělesné.

Dotyky mají pět nejdůležitějších významů:

- Dotyk může vyjádřit pozitivní emoce jako podporu, ocenění, náklonnost.
- Dotyk často vyjadřuje hravost ve smyslu náklonnosti nebo také agresivity.
- Dotyk může ovládat nebo usměrňovat chování, postoje nebo pocity druhého.
- Rituální dotyky se týkají pozdravů a loučení
- Funkční dotyky jsou takové, které provádíte za účelem určitého úkonu.

Signály mimické a zrakové

Mimická komunikace

V dětství se vyvíjí schopnost měnit výraz obličeje a současně chápat výraz obličeje druhých lidí. Pomocí výrazu obličeje vyjadřujeme různé informace od emocí až k obličejoým gestům. V mladším školním věku se značně zlepší schopnost dětí ovládat výraz obličeje. Pro rozvoj sociálních dovedností a společenské přijatelnosti dítěte je nezbytné. Aby se dítě naučilo chápat a nasazovat vhodné výrazy tváře. U dětí se můžeme setkat s výraznými rozdíly v těchto schopnostech, což může být také jedním z faktorů, které určují oblíbenost nebo neoblíbenost dětí ve skupině vrstevníků.

Někteří výzkumníci tvrdí, že mimika dokáže vyjádřit nejméně osm následujících emocí: štěstí, překvapení, strach, hněv, smutek, odpor, opovržení a zájem (DeVito, 2001).

Zraková komunikace

Vzájemný oční kontakt je důležitým zdrojem sociální komunikace pro dítě i dospělého. Oční kontakt a další aspekty pohledu hrají významnou roli v psychickém vývoji dítěte.

Jestliže odvrátíme při promýšlení odpovědi pohled od člověka, s nímž hovoříme. Zvyšujeme šanci na úspěšné promýšlení otázky. Zdá se, že odvrácením pohledu omezí člověk množství rušivých informací a může se tak lépe soustředit.

Prostorová a teritoriální komunikace

Způsob, kterým využíváme prostor, hovoří k druhým lidem stejně jistě a hlasitě jako slova nebo věty.

Prostorové vzdálenosti

Edward Hall (1958,1966) rozlišuje čtyři vzdálenosti, které definují typ vztahu mezi lidmi, a identifikuje takto sdělené signály.

Intimní vzdálenost představuje odstup 45cm a méně. V tomto prostoru je přítomnost druhého nepřehlédnutelná. Je slyšet i cítit jeho dech.

Osobní vzdálenost je rozmezí od 45 do 120cm. Tato vzdálenost definuje naši ochranou „bublinu“, kterou se snažíme udržet nenarušenou vniknutím někoho druhého.

Společenská vzdálenost je rozmezí od 1,2 do 3,7m. V této vzdálenosti ztrácíme pohled na detaily, které máme ve vzdálenosti osobní. Používáme ji k obchodním a společenským komunikacím.

Veřejná vzdálenost je odstup větší než 3,7m. Tato vzdálenost je základem naší osobní ochrany. Umožňuje nám v případě potřeby podniknout obranné akce.

Teritorialita

Dalším aspektem komunikace, který souvisí s prostorem, je teritorialita. Teritorialita znamená projev vlastnických vztahů k určitému prostoru nebo předmětu. Velikost a umístění teritoria vypovídají o postavení člověka (DeVito, 2001).

3 Výzkumná část

3.1 Vymezení problému

Během tenisového utkání dítěte probíhá komunikace mezi rodičem a dítětem. Tato komunikace a to, jak verbální, tak i neverbální je jedním z faktorů, který ovlivňuje nejen psychiku dítěte, tak také v určité míře jeho sportovní výkon. Komunikace jako taková je velmi široké téma a proto se tu zaměřujeme pouze na jednu variantu komunikace, a to neverbální. Neverbální komunikace mezi rodičem a dítětem může mít jak kladný, tak i záporný vliv na psychiku a sportovní výkon dítěte oproti verbální komunikaci, která je vymezená pravidly.

3.1.1 Cíle práce

Cílem mé práce je zjistit, zda dochází ke změnám jak chování, tak i ke změnám ve sportovním výkonu hráče během utkání v přítomnosti rodiče. Jaká neverbální komunikace se objevuje mezi dítětem a jeho rodičem. Jak se tato komunikace projevuje a v jaké intenzitě. Cílem bude doporučení pro trenérskou praxi a doporučení pro rodiče, jak je vhodné k dítěti přistupovat ve vypjatých situacích na tenisovém dvorci.

3.1.2 Úkoly práce

- Studium literatury týkající se vývoje lidské osobnosti.
- Studium neverbální komunikace.
- Příprava designu kvalit. výzkumu.
- Příprava schématu kategorií pro záznam pozorování.
- Zpracování dat, prezentace výsledků a jejich interpretace.
- Diskuse a závěr.

3.1.3 Vědecká otázka

- Jaký způsob se neverbální komunikace vyskytuje u obou jedinců ?
- V jakém vztahu je neverbální komunikace rodiče a dítěte v průběhu utkání?
- Jakou neverbální komunikaci můžeme doporučit během tenisového utkání dítěte?

3.1.4 Metodologie výzkumu

Tato práce je kvalitativním výzkumem. Dle Hendla (2006) jde o mnohonásobnou případovou studii. Máme několik typů případových studií, ale nás bude provázet typ zkoumání událostí, rolí a vztahů a osobní případová studie. V prvním případě se studie zaměřuje na určitou událost, která se v našem případě bude odehrávat na tenisových turnajích v Praze a středočeském kraji a hlavně obsahuje analýzu interakce dětí a rodičů, konflikt rolí, stereotypů, adaptace. A osobní případové studie, která je podrobným výzkumem určitého aspektu u jedné osoby, v našem tématu jde o neverbální komunikaci mezi dítětem a rodičem v právě popsané události. V našem výzkumu zkoumáme 8 případů, tím půjde o tzv. mnohopřípadovou studii.

V první řadě určíme výzkumnou otázku, která bude zodpovězená v závěrečné zprávě. Poté následuje výběr případu. V mnohopřípadové studii se uplatňuje strategie replikace, kde Yin navrhl dvě strategie, které jsou uvedeny v literatuře od Hendla (2006). Nás zajímá první strategie, protože tady jsem vybrala další případy, u kterých jsem očekávala srovnatelné interpretace nebo rekonstrukce, to znamená, že kontext, podmínky i charakteristiky aktérů mají souhlasit s předešlými případy. U druhé strategie je výběr takový, že lze očekávat teoreticky zdůvodněné rozdíly při komparaci s ostatními případy (Hendl, 2006).

V našem případě jsem si vybrala příležitostným výběrem děti ve věku deseti až třinácti let. Tento výběr určuje subjekty tak, že jsem si vybrala nejdostupnější možné turnaje a jedince. Studovaným objektem budou čtyři chlapci a čtyři dívky a to semifinalisté a finalisté na tenisovém turnaji. Sběr dat o jedincích je uskutečněn pomocí behaviorálního pozorování (Miovský, 2006). Přesněji pozorování nezúčastněné, skryté a

strukturované. Toto pozorování minimalizuje kontakt s pozorovanými subjekty, což nám umožňuje získat nejvíce informací o neverbální komunikaci subjektů a tím, že šlo o skryté pozorování, minimalizoval se tak vliv mé přítomnosti na chování dítěte i rodiče. Rozhovor v tomto výzkumu není adekvátní k naší problematice právě z důvodu ovlivnění projevů chování pozorovatelem. Po ukončení pozorování jsem použila metodu dotazování, pomocí dotazníku, který mi pomohl při charakteristice hráče pro popis osobnosti. Tento dotazník je pro zjišťování osobnosti dítěte, je dětskou formou osobnostního inventáře NEO Five-Faktory Inventory (Costa, McCrae, 1992). Česká standardizace Hřebíčková, M. and Urbánek, T., testcentrum Praha 2001. Dotazník NEO byl použit k měření pěti obecných dimenzí osobnosti – Neuroticismu, Extroverze, otevřenosti vůči zkušenostem, přívětivosti a svědomitosti. Ty tvoří tzv. velkou pětku. Inventář obsahuje celkem 60 položek, 12 pro každou škálu. Dotazník obsahuje 60 výpovědí, kterými by respondent mohl popsat sám sebe. Posuzuje, do jaké míry jej daná výpověď vystihuje.

K provádění redukce dat jsem vytvořila schéma podle Corbinové (1999), které bude stanoveno kategoriemi, do kterého jsem vypořádaná data zaznamenala. K zaznamenávání těchto dat použiji záznamy kódování. Následuje návrh systému kódování, kde jsem určila jednotku, která se kodovala. Touto jednotkou jsou prvky neverbální komunikace, a to výraz tváře, oční kontakt, mimika, gestika, držení těla a pohled. Pomocí kódování jsem sestavila kategoriální systém pro systematickou klasifikaci a rozřazení dat. Tento klasifikační systém rozděluje definovanou kategorii fenoménů do subkategorií. Poté pro podrobnější popis jsem zašla až do vlastností a dimenzí kategorií (Corbinová, 1999).

Získaná data jsem analyzovala pomocí analytické indukce. Tím sestavíme tvrzení, které platí pro všechny případy analyzovaného problému. Jestli-že bude tvrzení porušeno nějakým případem, případ se vyloučí, označí se jako neadekvátní, negativní případ.

Celková výzkumná zpráva má komparativní strukturu, kdy jsem rozebrala jednotlivé případy a nakonec jsem je navzájem srovnala.

3.2 Charakteristika sledovaného souboru

Pro tuto práci jsem si vybrala osm tenisových hráčů. Jde jak o dívky, tak i chlapce ve věkovém rozmezí deseti až třinácti let. V tenisovém okruhu jde o kategorii mladších žáků, ale někteří z vybraných začínají hrát i tenisové turnaje v kategorii starších žáků. Vybraný soubor je ještě limitován tím, že děti jsou umístěné do 50. místa v České republice a jedná se o turnaje kategorie „A“ ve Středočeském kraji a v Praze. Poslední podmínkou vzorku je, že byli sledováni jen děti v semifinálových a finálových utkání.

Tento vzorek jedinců jsem si vybrala proto, protože tu předpokládám vyšší herní úroveň a tím obdobné projevy chování u jedinců, dále v tomto věkovém rozmezí dochází k zajímavým změnám v chování a obě pohlaví jsem si vybrala z důvodu porovnání výsledků.

3.3 Pozorování hráče

Pozorování hráčů, hráček probíhá nezúčastněným strukturovaným, skrytým pozorováním, kde pro záznam dat jsem vytvořila kategoriální systém, kde všechny vypořizovaná data byly zaznamenána. Tento kategoriální systém jsem sestavila na základě informací, které jsem čerpala z Corbinové (1999). Ukázku tohoto kategoriálního systému naleznete v přílohách. V našem výzkumu je tento kategoriální systém postaven pro pozorování neverbální komunikace rodičů a pro neverbální komunikaci dětí, které reagují právě na zaznamenanou komunikaci rodičů. Kategorie jsem určila podle Shnedona (2003). Proč těchto šest kategorií neverbální komunikace? Jsou snadno pozorovatelné a jsou základními druhy neverbální komunikace. Poté v kategoriálním systému jsem si určila dle literatury subkategorie daných kategorií a to ke každé kategorii příslušné subkategorie. Opět důvodem výběru je dle subjektivního názoru snadnější pozorovatelnost a častý výskyt. U výrazu tváře jsem jeho subkategorie čerpala z literatury Sheddon (2003). Dále u mimiky její subkategorie jsou rozděleny podle DeVita (1999). Od Kleina (1998) jsem převzala subkategorie gestiky a u posledních dvou kategorií jsem jejich subkategorie sestavila pomocí právě jmenovaných autorů. Pouze u držení těla a přímo u subkategorií přátelské, nepřátelské jsem vycházela z literatury od Křivohlavého (1988).

Pilotní studie ukázala nedostatečnost v určených kategoriích a subkategoriích, tak po prvním pozorování byla pozměněna na vyhovující v dalších pozorováních.

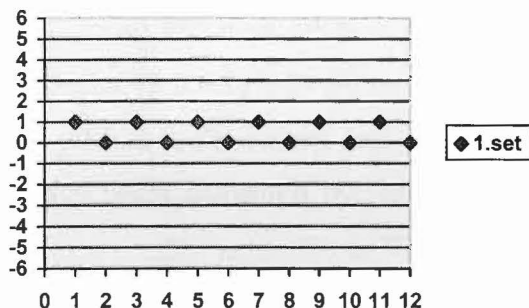
Dané kategorie jsem pozorovala vždy na konci každé hry a po dobu celého tenisového utkání.

Jednotlivé subkategorie jsem označila čísla a do předem připravených tabulek jsem tyto čísla vpisovala pro lepší představu o průběhu zápasu a lepší orientaci v poznámkách. Již zmiňované tabulky najdete v příloze. Využila jsem ve výzkumu i grafy, které znázorňují průběh utkání z hlediska stavu utkání. Jak dítěti, tak i rodiči byl přiřazen stejný kategoriální systém z důvodů jejich srovnání.

Po uskutečněním pozorování byl sledovaným dětem rozdán dotazník, který byl podkladem pro charakteristiku osobnosti hráče. Tento dotazník naleznete v přílohách.

4 Výsledky a jejich zpracování u jednotlivých hráčů

Výsledky jsem prezentovala u každého hráče zvlášť. Nejdříve jsem charakterizovala hráče ze strany je ho úspěchů v tenise, poté jsem Vám popsala stručně jeho charakter osobnosti, který byl výsledkem dotazníku, který zpracovávaly děti po jejich pozorování. Dotazník a jeho tabulku s vyhodnocením všech jedinců naleznete v podkapitole výsledky dotazníku. Dalším bodem je samotné pozorování, kde jsem zařadila stručný popis tenisového turnaje, kde jsem uvedla informace o typu povrchu, počtu účastníků, místa konání atd. V této podkapitole najdete i graf průběhu utkání. Grafy jsou vždy k jednotlivým setům. Tento graf jsem vytvořila tak, že osa X znázorňuje počet her v setu a na ose Y znázorňuji vyhranou či prohranou hru tak, že na stupnici při vyhrané hře jdeme o jednu hodnotu nahoru, při prohrané hře o jednu dolů. Kdyby docházelo vždy k výhře svého podání pro ukázkou bude vypadat graf takto:



Posledním bodem je samotný výsledek pozorování, kde v první části textu jsem uvedla popis utkání na základě stavu utkání a také jsem uvedla informace o protihráči. Další část patří neverbální komunikaci dítěte, poté rodiče a poslední částí je zhodnocení celého utkání ve vztahu rodič, dítě. Ve výsledcích pozorování je hráč, kterého jsem pozorovala, označen jako hráč A a jeho protihráč jako hráč B.

4.1 Charakteristika hráče č.1

Zmiňovaný hráč se narodil v roce 1995, dnes mu je 12 let a je členem TK AFROFERT Prostějov. Tento hráč A se pohybuje v závodním tenise od roku 2005 v kategorii mladších žáků, kde zaujímal na celostátním žebříčku 41. pozici. Rok poté přišlo velké zlepšení a vyhoupl se až na 15.příčku. Tento hráč v roce 2005 odehrál i několik turnajů za starší žáky, kde si vybojoval 395.místo a o rok později v té samé kategorii se umístil na 402.místě.

Dle dotazníku u chlapce č.1.,byla naměřená hladina neurotických tendencí významně nižší N-5. Zvýšená extroverze E-31, by mohla znamenat vyšší hladinu sebevědomí při současné kontrole svého chování (snížená otevřenost O-19, zvýšená tolerance, ale i důvěřivost, možná závislost pravděpodobně k dospělé autoritě projevující se vysokou podřídivostí P-39 a svědomitostí S-34).

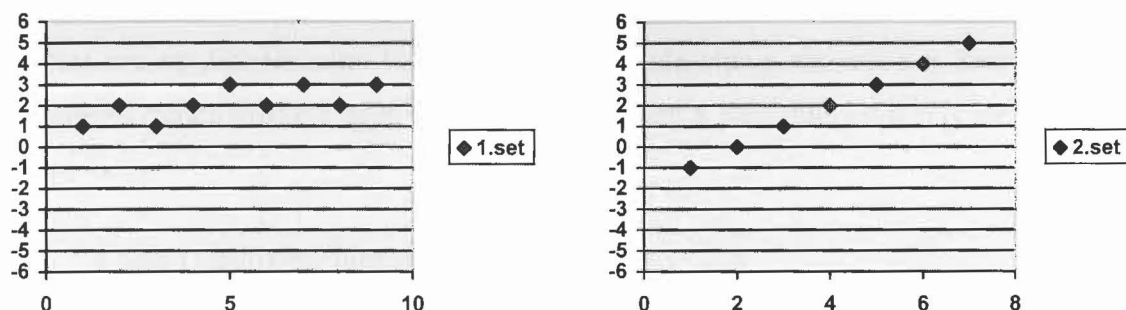
4.1.1 Pozorování

Tento turnaj se odehrál v letní sezóně 2007 na TK Sparta Praha. Bylo tu k dispozici 15 tenisových antukových dvorců a doba trvání tenisového turnaje byla 5dní, jelikož hráči mohou hrát maximálně dvě dvouhry a jednu čtyřhru za den. Celkový počet účastníků byl 48 v hlavní soutěži. Hráč A byl prvním nasazeným hráčem v soutěži jednotlivců. Nasazených hráčů bylo 8 a jejich součet bodových hodnot byl 420. Díky tomuto součtu byl turnaj ohodnocen jako 15. kategorie, kde bylo 28 hráčů do 100. místa na celostátním žebříčku. Tento hráč A se probojoval do finále a bohužel v tomto utkání podlehl druhému sledovanému hráči.

Sledované utkání je semifinálové.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 6:3, 6:1



4.1.2 Výsledek pozorování

Na tomto případě vidíme, dle našich záznamů, že neverbální komunikace jak u rodiče, tak i u dítěte většinu času vyvíjela podle výsledku utkání. Když rozebereme data, které jsem si poznamenala během pozorování, z mého pohledu a z hlediska neverbální komunikace to bylo utkání průměrné, kdy jsem zaznamenala jak pozitivní, tak i negativní neverbální komunikaci u obou pozorovaných osob.

Nejdříve se seznámíme s tím, jak vůbec z celkového pohledu vypadalo utkání mezi hráčem A a hráčem B. Oba hráči jsou mezi první dvacítkou hráčů na tenisovém žebříčku, v tomto utkání se nedal předpokládat výsledek. Oba hráči jsou rozdílných povah, kdy hráč B je korpulentnější postavy, celkově vyspělejší a jeho hra byla velmi útočná a riskantní. Hráč B vyzařoval určitou dávku sebevědomí. Oproti tomu hráč B působil velmi plachým dojmem. Tichý a klidný hráč hrál také velmi opatrnou hru o dlouhých výměnách a trpělivou hrou zdolala hráče B ve dvou setech.

U obou hráčů byli přítomni rodiče, kdy u Hráče B rodiče sledovali utkání z pozadí, rodiče hráče A byli přímo vedle dvorce za umpire.

Samotné utkání probíhalo ze strany rodiče a dítěte poměrně klidně, jen v některých případech docházelo ke změně chování.

Nejdříve popisují sportovní výkon dítěte v průběhu utkání. Hráč A začínal s podáním. Jak můžete vidět na grafu stavu utkání, v prvním setu byl výkon velmi kolísavý, došlo k několika vynuceným i nevynuceným chybám u hráče A. Klíčovým a pro hráče A krizovým momentem byl stav 5:3, kdy hráč A neproměnil podání hráče B v jeho prospěch a tím neukončil tím první sadu. Poté své podání udržel a vyhrává první sadu, ale výkon není optimální. Nastal útlum sportovního výkonu a hráč A prohrává první hru ve druhém setu. Po výměně stran se ale obrací situace, kdy hráč A se díky podpoře rodičů dostává zpět na svojí herní úroveň a poté odehrává celý set bez jediné ztracené hry.

Námi sledované proměnné dopadli takto:

Naše proměnné, mezi které patří výraz obličeje, oční kontakt, mimika, gestika, držení těla a pohled byly z větší části doby pozorování kladné na obou stranách.

Oční kontakt byl u obou subjektů pozorování, jak u dítěte, tak i u rodiče kromě doby, kdy hráč A udělal několik chyb za sebou, poté dítě nekomunikuje pohledem s rodičem až do doby, kdy ve druhém setu srovná stav na 1:1. Během utkání byly všechny sledované kategorie kladné až do právě popsané situace, kdy dítě nekomunikuje nejen očním kontaktem, tak i mimikou, která vystihuje u dítěte smutek a hněv, totéž u výrazu tváře. Nervozita se projevila gestikou rukou, tak i zármutek, kdy hráč A si oběma dlaněmi zakryje obličej. Další držení těla vyjadřuje neklid, nepřátelství a ležérnost ke hře a k hráči B. Pohled nám prozradil nejistotu, nervozitu a překvapení z podání hráče B. Když shrneme ostatních 13 her a to před a po právě popsané události, neverbální komunikace zahrnovala u hráče A štěstí, překvapení, pochvalu, atd.

U rodiče je neverbální komunikace odlišná, kdy dítě mělo herní útlum jen v jedné fázi hry, u rodiče to bylo kolísavé přesně podle výsledku hry. Nejdříve k výrazu tváře, který nám prozradil, že u čtyřech prohraných her se tu objevuje smutek a hněv, a u ostatních nám jde jeho komunikace do kladných, povzbuzujících projevů a to štěstí, překvapení. Oční kontakt jsem u rodiče vypožorovala po dobu celého utkání, kdy i přes hráčův útlum od osmé hry se rodič snaží vyhledávat oční kontakt hráče pro jeho podporu. Mimika ukazovala tytéž projevy jako výraz tváře, opět dle průběhu hry, kdy hráč prohrává hru ukazovala se mimika v podobě strachu, hněvu i smutku. Naopak

když hráč vyhrává hry neverbální komunikace rodiče asociuje štěstí a překvapení v rámci dobře odehraných míčů. Ostatní projevy jako gestika, držení těla i pohled jsou opět závislé na vývoji hry. U gestiky převládá z negativních projevů zármutek, kdy rodič si vkládá svůj obličej do dlaní nebo pokládá ruku na svou tvář, neklid, ležérnost a nepřátelství vyjadřuje rodičovo držení těla a pohledem popsal jeho strach a nejistotu.

Zachytila jsem tu jen jediný případ, kdy rodič se snažil povzbudit hráče i přes prohranou hru, byla to hra ze stavu 4:1 na 4:2. Jinak v ostatních případech tu rodič vždy vyzařoval určitý nesouhlas s hráčovou hrou.

Ale když shrneme celý průběh utkání, tak u rodiče převažovaly pozitivní projevy ve formě štěstí, překvapení, klidného držení těla a uznání. Vypadá to jako ideální projev chování, ale nebyl, kdy jak už bylo řečeno, neverbální komunikace se měnila podle stavu utkání.

U dítěte jsme v podstatě vypožorovali také kladný přístup ke hře, kromě herního útlumu, ke kterému došlo za stavu 5:3 a trvalo to do doby, kdy hráč srovnal stav ve druhém setu na 1:1.

Celkově šlo o neverbální komunikaci mezi rodičem a dítětem, která nebyla ničím extrémním. Důležitý oční kontakt byl po celou dobu utkání, jen rodič by se neměl řídit stavem utkání, ale odehranými míči. Což přispěje k pozitivnímu naladění dítěte v průběhu celého utkání a nemuselo by docházet k tomuto útlumu, který nastal.

4.2 Charakteristika hráče č.2

Tomuto hráči v kategorii mladších žáků v roce 2005 patří 77.místo v celostátním žebříčku, o rok později získává 14. místo v té samé kategorii. V roce 2005 se objevuje i na turnajích starších žáků, kdy po této sezóně je na 700.místě a v následující sezóně se zlepšil více jak o 400 míst a najdeme ho na 292.místě v kategorii starších žáků.

Výsledky dotazníku ukazují, že chlapec č.2. vykazuje zvýšené tendence k nervové labilitě N-20 (i když nižší než předpokládaný průměr populace). U chlapce č.4.,byla naměřená hladina neurotických tendencí nižší N-11. Zvýšená otevřenost O-

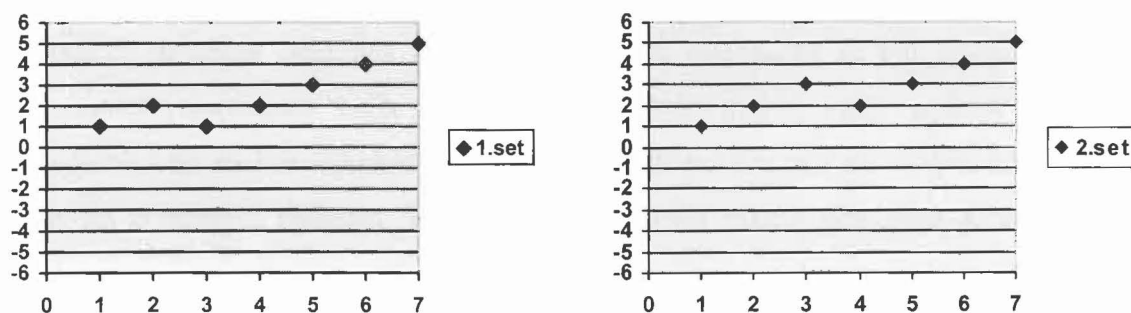
32, by mohla svědčit pro zvýšený zájem o určitou činnost . Další faktory odpovídají normě

4.2.1 Pozorování

Hráč A byl pozorován na stejném turnaji jako předešlý hráč, na TK Sparta Praha. Patřilo mu druhé místo mezi nasazenými hráči. Odlišné bylo sledované utkání, kde hráč A byl pozorován ve finálovém utkání. Hráčem B byl hráč, který je označen jako hráč č.1. Výsledek tohoto utkání byl 6:1, 6:1 pro hráče A. Oba hráči měli za sebou čtyři odehrané dvouhry a spolu se dostali také do finále čtyřher. Byli přítomní oba rodiče, kteří hráče A sledovali z povzdálí, z místní terasy.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 6:1, 6:1



4.2.2 Výsledek pozorování

V dalším případě je situace podobná předešlé, ale ještě více tu vyzařoval klid a soustředěnost jak od dítěte, tak od jeho rodičů na hru. Hráč A už na první pohled, když nastoupil na tenisový dvorec vypadal sebevědomě a přátelsky. Hráč B byl velmi nenápadný a tichý. U obou hráčů byli přítomni rodiče. Oba hráči se znají z turnajů, a tím, každý znal soupeřovu hru. Utkání nevypadalo tak rozhodně, jako výsledek. Mohli jsme tu vidět několik dlouhých výměn. Bylo to pěkné utkání, kde jsme mohli

zaznamenat vysokou herní úroveň obou hráčů, kde mezi nimi jsou jen tři místa na tenisovém žebříčku, což nám napovídá, že herně jsou vyspělí obdobně a rozhoduje tu hlavně psychika jedince.

A ta tu rozhodla, kdy poměrně v krátkém čase zdolal hráče B se stavem utkání 6:1, 6:1. Pozorovaný hráč A se od samého počátku utkání dokázal soustředit na hru, po celou dobu utkání hrál svoji hru, která byla velmi razantní a riskantní. Krizový moment vůbec během utkání nenastal.

Jak nám tabulka napovídá o neverbální komunikaci dítěte i rodiče, převládají tu jen pozitivní projevy u obou pozorovaných osob. Výraz tváře u dítěte vyjadřoval po celou dobu utkání štěstí a když došlo k prohrané hře, z jeho výrazu tváře se dalo vyčíst překvapení nebo jakýsi údiv, jak hráč B zvládl odehrát míček a vybojovat hru ve svůj prospěch. Oční kontakt byl po celou dobu utkání s rodiči, kdy, jak už bylo řečeno, rodiče seděli v patře nad tenisovým dvorcem. Dítě po každé odehrané hře situovalo pohled na přihlížející rodiče. Štěstí a překvapení můžeme najít i v mimice hráče A, kdy opět spolu s prohranou hrou spojil mimiku s celkovým výrazem tváře a překvapení bylo reakcí za dobře odehrané míčky od hráče B. Ale pořád tu byl určitý klid a vyrovnanost v osobnosti hráče A. V gestice jsme mohli vidět určitou dávku sebevědomí, kdy na konci každé sady hráč A zvedl ruku v pěst za účelem radosti a hlavně šlo o symbol vítězství. Dalším projevem byla ruka v pěst před sebou, kdy naznačoval radost, štěstí z odehraných míčů. Všechny tyto gesta byla směřována k rodičům, kteří byli velmi spokojeni s výkonem a pohledem souhlasili s hráčem A. Držení těla odpovídalo celému vývoji hry, kdy hráč A působil velmi klidně, přátelsky a za stavu 2:1 v prvním setu a ve druhém setu za stavu 4:1 byla znát z jeho postoje snaha prosadit se a velké sebevědomí. Z hráče A byla vidět zdravá suverenita a odhodlání hrát dobrý tenis s velkým nasazením a jeho chování s tím korespondovalo. Celkově klidný, vyrovnaný hráč s chutí porazit jakéhokoliv soupeře.

U obou rodičů na mě jejich neverbální projevy působily obdobně, jako u hráče A. Hlavní podporou hráče A během utkání byl jeho otec, který byl přítomen po celou dobu hry a udržoval se synem oční kontakt oproti mamince, která nesledovala celé utkání. Ale na první pohled bylo zřejmé, že hlavní tu je otcova podpora. Výraz tváře

vyjadřoval štěstí. Jen v době, kdy hráč A ztratil jak v prvním, tak i v druhém setu hru, tak byl v malé míře smutný a byl znát strach, aby hráč B nevyrovnal stav utkání. Ale tento výraz tváře se vyskytoval jen tehdy, kdy se sám hráč A nedíval na právě mračícího se otce. Dále se mimika opět shodovala s výrazem tváře, jen tu bylo vidět navíc určité povzbuzení. Gestikou rodič hodně chválil, kdy vztyčil palec nahoru a poté i potleskem. Potleskem rodič vyjadřuje uznání ke hře hráče A. Poslední sledovaný projev, a to pohled byl po celou dobu utkání soustředěn na hru hráče A, jen v době kdy hráč ztratil hru, rodič se ho snažil vyprovokovat k lepšímu výkonu.

Z celkového pohledu tu byl rodič velkou oporou a i když docházelo k chybám hráče A, snažil se podpořit a namotivovat hráče k lepšímu výkonu, což se mu povedlo. Myslím si, že toto byl ideální přístup k dítěti, kdy dítě v tomto věku potřebuje podporu rodiče. Je pravda, že záleží také na osobnosti jedince, jak podporu určitý hráč přijme a jestli tak kladný přístup rodiče nezneužívá. Ale u většiny těchto hráčů k tomu nedochází, protože ti už mají svůj cíl, a to stát co nejvýše na tenisovém žebříčku.

4.3 Charakteristika hráče č.3

Hráč číslo tři se v kategorii mladších žáků pohyboval v roce 2007 na 21.místě. Tenisové turnaje začal navštěvovat od roku 2006, kde v kategorii mladších žáků se umístí na 93.místě a v kategorii starších žáků na 867.místě.

U chlapce č.3 dle dotazníku, byla naměřená nízká hladina neurotických tendencí N-5. Vysoká extroverze E-40 by mohla znamenat vyšší hladinu sebevědomí a vnitřní kontrolu svého chování (snížená otevřenost O-17, tolerance P-25,). Jde o dětskou, pravděpodobně nezávislou osobnost, budující si své sebevědomí z vlastních zkušeností.

4.3.1 Pozorování

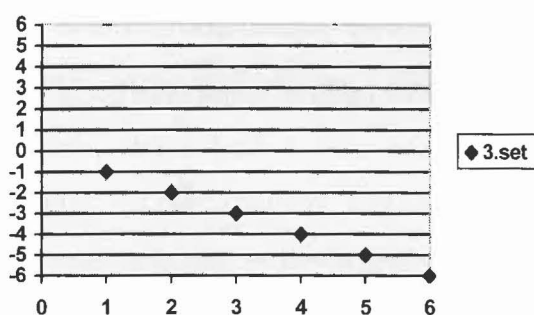
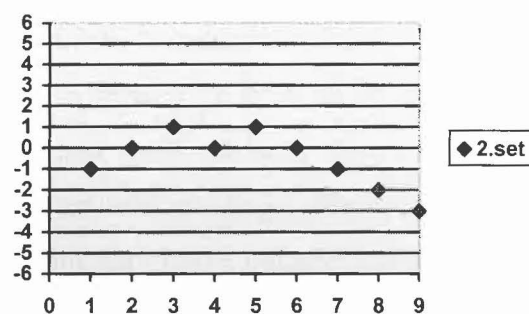
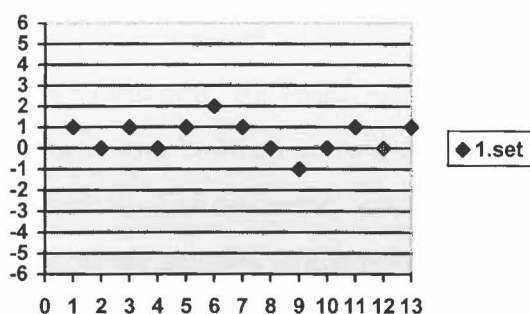
Toto pozorování se uskutečnilo na tenisových dvorcích Tenis Centrum Cafex v rámci zimních turnajů v měsíci březnu 2008. Turnaj se odehrál na dvou tenisových dvorcích, kde povrch byl z materiálu decoturf. Oficiálním míčem pro turnaj byl

Wilson. Počet účastníků v hlavní soutěži byl 32, kde hráč č.3 zaujímal 3.místo mezi nasazenými hráči. Celkový bodový součet nasazených byl 395, tím turnaj patřil do kategorie 13.

Hráč A odehrál velmi zajímavé a napínavé finálové tenisové utkání proti následujícímu hráči, který je označen číslem 4. Sledované utkání je tím nejdelším, co jsme měli možnost sledovat. Po více jak dvou hodinách hry podlehl hráč A ve třech sadách hráči B.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 7:6, 3:6, 0:6



4.3.2 Výsledek pozorování

Toto pozorované utkání bylo tím nejzajímavějším, co jsem pozorovala. Zajímavé bylo tím, že docházelo k různým způsobům neverbální komunikace, v různých intenzitách a došlo i v druhém setu k úplnému odchodu rodiče kvůli hře,

kterou hrál jeho syn. Pro nezávislého diváka to byla zajímavá podívaná. Rodiče obou hráčů sledovali toto utkání. Rodič hráče A pozoroval utkání z nedaleké lavičky určené pro diváky.

V prvním setu jsme mohli vidět *tei-break*, kdy hráč A zdolal po 85ti minutách hráče B ve zkrácené hře, poté ještě v druhém setu do stavu 3:2 hráč A bojoval o výhru v utkání, ale po této hře prohrává své podání. Dochází k odchodu rodiče a hráč přestává hrát svoji hru a prohrává jednu hru za druhou. Stav utkání končí prohrou hráče A ve třech setech a to 7:6, 3:6, 06.

Výraz tváře u hráče A se vyvíjel podle stavu utkání. V prvním setu převažoval pocit štěstí, kdy neustále hráč A o jednu hru vedl. Ztráta hry a tím i vyrovnaní stavu přinášelo určité obavy a smutek, že by mohl hráč B uhrát i další hru. Završení první sady bylo znatelné ve výrazu tváře, překvapení a pocit štěstí, že nakonec sadu uhrál ve svůj prospěch. Ve druhé sadě se opět střídal smutek se štěstím ve tváři až do doby zlomového bodu za stavu 3:3, kdy další hru prohrál a poté rodič odchází, výraz tváře hráče A už vůbec neměl známky štěstí, motivace nebo určitého chvilce po vítězství, ale byl tu jen smutek, strach někdy zloba až do konce utkání, kdy i poté odchází z dvorce se sklopenou hlavou. Jeho oční kontakt směřoval neustále na přihlížejícího rodiče do doby, než rodič opouští s hněvem tenisové dvorce. Mímika odpovídala výrazu tváře, takže jen shrnu, že šlo o smutek, strach hrát dál a hněv, který byl směřován jen sám na sebe, za své odehrané míče. Gestika tu byla také různorodá, kdy se opět vyvíjela podle stavu hry. Objevilo se tu přání štěstí u hráče A, zaťatá pěst byla jejím symbolem, dále pochvala, kterou hráč A zdůrazňoval poklepáním dlaní na svůj hrudník. Nervozita a zármutek byl také znatelný, kdy hráč A pokládal ruku na čelo v období, kdy ztratil hru. V prvním setu se odehráli právě zmiňované projevy chování. Ve druhém setu k pochvalě došlo jen dvakrát a jinak pak až do konce utkání hráč A ukazoval svoji nervozitu, kdy si rovnal struny na raketě. Hlavně ve třetí sadě byl znatelný zármutek jak z výkonu, tak i z reakce rodiče a poté z jeho odchodu. Držení těla v prvním setu vyjadřovalo ještě určitou dávku sebevědomí, hráč A se chtěl prosadit, vyhrát. Střídal se tento stav s přátelským, kdy vyměnil i několik slov s hráčem B v době střídání stran. V době druhého a třetího setu se držení těla vystupňovalo od přátelského, přes neklidné až k nepřátelskému. Poslední projev, pohled hráče A, byl ukázkou v první sadě

soustředění, občas i nervozita při dorovnání výsledku. V druhé sadě tu převládala nervozita, strach z dalšího průběhu hry.

Když shrneme celý průběh utkání. Šlo o utkání plné vypjatých situací pro hráče A. Příčinou nebyl hráč B, ale otec, který velmi dítě ovlivnil svým chováním, které bude popsáno v dalším odstavci.

Pozorování rodiče bylo stejně tak napínavé, jako pozorování samotného hráče A. Znamka štěstí a spokojenosti nad hrou svého syna byla zaznamenána pouze v případě první hry celého utkání, poté jsem byla svědkem pouze negativních projevů směřované na dítě a následné opuštění tenisových dvorců rodičem.

Rodič měl ve výrazu tváře po celé utkání jen smutek, který v určitých chvílích přešel až na hněv, kdy jeho syn prohrál hru. Sice se tu objevilo i překvapení v jeho tváři, ale to bylo míněné spíše sarkasticky, což hráči A vůbec nepřidalo v jeho psychice. Strach, smutek a překvapení bylo známkou mimiky rodiče. Jeho oční kontakt byl jen do doby, kdy bohužel se hráči A nepodařilo udržet své podání, a prohrává další hru. Toto byl impuls pro rodiče, který byl tak rozhněvaný z celého průběhu utkání, že odchází z tenisového areálu a do konce utkání se nevrátil. Gestikou dával najevo svou nervozitu, kdy celé utkání držel klíčky (pravděpodobně od auta) v ruce a celou dobu si s nimi pohrával. V první sadě držení těla ještě dal najevo občas přátelský postoj, ale k ostatním kromě samotného hráče A. Jinak postoj směřovaný k hráči A byl neklidný až nepřátelský. Pohledem, kdy v první sadě se snažil soustředit na průběh utkání, se v druhém setu odvrací, už nesleduje hráče A, dívá se do země nebo neklidně okolo sebe vyjadřuje nervozitu, nejistotu a strach.

Všechny právě popsané projevy chování byly zaznamenány pouze do druhého setu, a to do stavu 3:4, kdy poté rodič odchází a tím se mě ztrácí z dosahu pro další pozorování.

Tento přístup k dítěti byl velmi nevyhovující. Už jen z důvodu toho, že svým chováním rodič pravděpodobně ovlivnil dítě tak, že přestal hrát na své herní úrovni, neměl žádnou chuť a motivaci do další hry. Vytvořil dítěti takovou atmosféru, ve které

se hrát nedá. Dospělému jedinci by to bylo velmi nepříjemné, natož dítěti, které potřebuje v tomto věku občas podpořit a pochválit.

4.4 Charakteristika hráče č.4

Posledním hráčem v mém pozorování je chlapec, který si v sezóně 2007 vybojoval 7.místo v České republice v kategorii mladších žáků. Rok předtím hrál jak mladší, tak i starší žactvo, kde v mladších se umístil na 66.místě a ve starších na 598.místě.

Dle dotazníku u chlapce č.4., byla naměřená hladina neurotických tendencí nižší N-11. Zvýšená otevřenost O-32, by mohla svědčit pro zvýšený zájem o určitou činnost . Další faktory odpovídají normě.

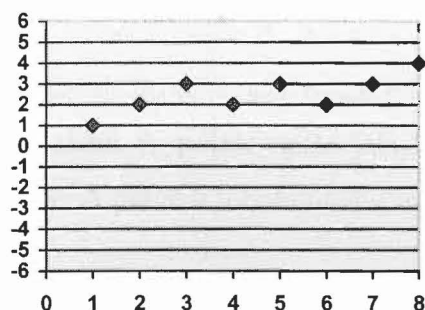
4.4.1 Pozorování

Pozorování hráče č.4 se odehrálo na stejném tenisovém turnaji jako u předešlého pozorování. Hráč A odehrál dva poměrně rychlé sety v semifinálovém kole, které vyhrál.

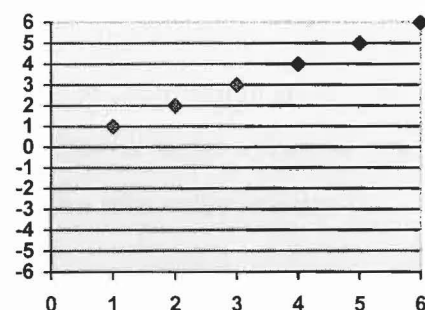
Před tímto utkáním už měl úspěšně odehrané 3 dvouhry. V tomto turnaji se umístil na 2.místě v počtu bodů. Sledované utkání hrál s hráčem, který patřil také mezi nasazené hráče. Na turnaji bylo 32 účastníků v hlavní soutěži, kde z toho bylo 26 hráčů do stého místa na tenisovém žebříčku.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 6:2, 6:0



◆ 1.set



◆ 2.se

4.4.2 Výsledek pozorování

Posledním pozorováním byl hráč, který hrál semifinálové utkání a poté nastoupil na utkání, kde hrál proti hráči č.3. Ale pozorované utkání bylo semifinálové. Šlo o jednoznačné utkání s výhrou pro hráče A. Tento hráč měl na utkání přítomnou maminku, která pozorovala utkání z blízké malé tribuny. Utkání trvalo jen okolo 80ti minut. Hrál se na dva sety a konečný výsledek byl 6:2, 6:0.

Celé utkání probíhalo na obou stranách velmi poklidně a v přátelském duchu. Oba hráči se navzájem znali, což vypovídalo o jejich přátelském pojetí hry. Nemyslím tím herní úroveň, ale komunikaci, která probíhala na dvorci během střídání stran.

Ted' k neverbální komunikaci ze strany dítěte. Výraz tváře, který korespondoval s mimikou vyjadřoval štěstí, pohodu a překvapení ve tváři. Tyto pozitivní projevy byly směřované jak k rodiči, tak i k hráči B. Během utkání docházelo i k verbální komunikaci, která tak odlehčovala hru, která poslala vítěze do finálového utkání. Oční kontakt byl soustředěný celé utkání na přihlížejícího rodiče, kde pokaždé našel oporu. Gestikou, kde hráč A kýváním hlavy zvýrazňoval souhlas a pochvalu na to, jak právě odehrál výměnu. Poklepáváním rukou o své stehno se dál povzbuzoval do dalšího výkonu a v poslední hře, ve druhém setu po posledním odehraném míčku si hráč A

zatleskal a rukou v pěst naznačil své vítězství. Držení těla bylo také v pozitivním ladění, kde klidným a přátelským postojem přispíval k celkovému pohodovému vývoji utkání po psychické stránce. I přes jeho velmi aktivní přístup ke hře, velké motivaci hrát a vyhrát, jeho pohled měl i přesto velmi soustředěný pohled na míček a na hráče B.

Celkový průběh hry, jak už bylo řečeno velmi, byl velmi poklidný, jak ze strany hráče A, tak i hráče B. A i přes přátelský vztah mezi hráči, jejich výkon v utkání se nesnižoval. Protože, což můžu potvrdit, většinou děti, které se znají a hrají proti sobě, celé utkání je pojato spíše jako trénink. Hru neberou vážně a herní výkon se tak snižuje. A právě u tohoto utkání byl herní výkon stále na výši i přes velké přátelství.

Rodič, který sledoval celou dobu utkání měl velmi podobný přístup k utkání jako hráč A. Z jeho výrazu tváře jsme mohli vyčíst spokojenost, štěstí a překvapení, které bylo reakcí na dobře odehraný míč od hráče B. Mimika měla podobu pouze štěstí po celou dobu utkání. Pohled byl během hry stále upřen na hráče A, který hrál skvělou hru. Potleskem rodič povzbuzoval dítě po každé vyhrané hře, když došlo k prohrané hře i přesto se rodič snažil podpořit dítě přáním štěstí s rukama v pěst. Uznání se také dostávalo v době konce prvního setu a na začátku druhého, kdy hráč zahrál výborně několik výměn za sebou. Držení těla bylo známkou rodičovi pohody a klidu. Pohled byl soustředěn po celou dobu utkání na hru hráče A.

Tento rodič uměl vždy pochválit, podpořit. Nikdy se tu neobjevily nějaké výčitky nebo hněv. V každém případě, i přes ztrátu hry byl rodič pozitivní a snažil se hráče namotivovat do dalších výměn.

4.5 Charakteristika hráčky č.1

Tato hráčka se pohybuje na tenisových turnajích od roku 2006, kde v kategorii mladších žákyň zaujímala 15.místo na tenisovém žebříčku v České republice. Nyní je na 22.místě v České republice.

Podle výsledků z dotazníku dívka č.1. vykazuje významně vyšší nervovou labilitu N-31. Snížená extroverze E-30, otevřenost O-25, související s potlačením

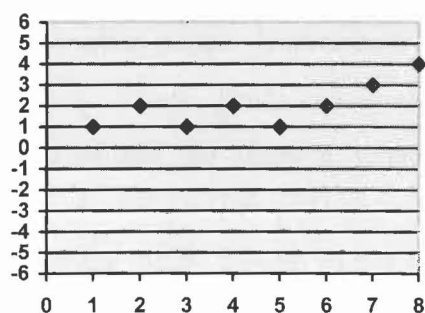
tvořivosti, podřídivostí a uzavřeností P-27, a pečlivostí S-32. Lze předpokládat zvýšené déletrvající prožívání úzkostných stavů.

4.5.1 Pozorování

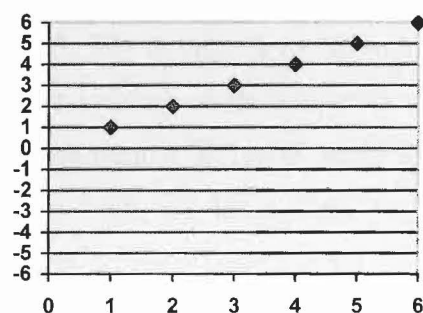
Tato hráčka odehrála tenisový turnaj v zimní sezóně roku 2008. Místo konání bylo Tenis Centrum Cafex v Rakovníku dne 8.-11.3.2008, kde obsadila první místo v jednotlivcích. Celkový počet účastníků byl 32. Kategorie tenisového turnaje byla 13, protože součet bodů u nasazených hráček byl 385. Hráčce patřilo druhé místo v tabulce nasazených a na turnaji se zúčastnilo 24 hráček, které byly umístěné do stého místa na celostátním žebříčku v České republice. Sledované utkání je finálové, kde se s hráčkou B vypořádala během 70ti minut ve dvou setech.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 6:2, 6:0



◆ 1.set



◆ 2.se

4.5.2 Výsledek pozorování

Tento případ je zajímavý chováním dítěte, které je velmi odlišné od předešlých. Příčinou mohlo být to, že se jedná o dívku, která je poměrně vyspělá a prochází obdobím puberty.

Celé utkání bylo už od prvních odehraných her jednoznačné pro výhru hráčky A. Kde nejenže byla hráčka A tělesně vyspělejší, korespondovala s větší silou a tím i rychlejšími míči, ale celkově její technická úroveň byla velmi dobrá oproti hráčce B. Utkání se skládalo s velmi krátkých výměn, kdy tu dominovalo první podání hráčky A. Konečný stav utkání byl 6:2, 6:0, kdy ke ztrátě dvou her došlo v momentě, kdy hráčka A měla zdravotní problémy s kolenem, poté došlo k ošetření a pokračovala ve hře bez jediné ztráty hry.

Když přejdeme k naší sledované problematice, tak u hráčky A jsem vyzorovala celé utkání nechut' ke hře a postrádala jsem motivaci vůbec hrát. Její výraz tváře byl po celou dobu hry jen negativní, jen v případě vyhraného setu jsem zahlédla úsměv a pak na konci celého utkání určité překvapení z výhry, což na mě působilo ironicky. Hráčka A měla na turnaji jednoho rodiče, maminku, která sledovala utkání z povzdálí, z nedaleké lavičky, kde měla přehled o hře. její podporu i pohled ignorovala a ani v jednom případě její pohled nesměřoval k mamince. Mimika byla obdobná jako v případě výrazu tváře, kdy šlo jen o pozitivní projevy za stavu 3:1 a pak na konci obou setů. Musíme ale brát v úvahu zranění hráčky, kdy měla důvod k smutnému výrazu tváře, ale bohužel negativní přístup ke hře trval po celou dobu hry i po vyhraném utkání. Nervozita byla znát z gestiky hráčky A, kdy si mezi hrou rovnala výplet na raketě. Další známkou byl zármutek, kdy si po každém zkaženém míčku dávala obličej do dlaní a vyjadřovala tak velkou nespokojenost se svojí hrou a s tenisem vůbec. Při pohledu na tuto hráčku A by jste řekli, že hraje tenis jen z donucení rodičů a nebo tu byl nějaký osobní problém v této době a mohlo jít také o právě období puberty, kdy většina hlavně dívek nemají zájem o sport a jsou velmi náladové. Držení těla nebylo žádnou výjimkou, ležérnost a neklid byli další známkou projevů hráčky A, i když v okamžiku několika her se tu objevil i přátelský postoj vůči hráčce B a tím došlo i k výměně několika slov v přátelském duchu. A abychom uzavřeli výčet našich projevů, posledním nezmiňovaným, pozorovaným byl pohled, který definuji několika slovy a to nervozita, překvapení a občasné soustředění na hru, kde nejvíce převažovala nervozita, která pokryla 70% doby utkání.

Celkově, když shrneme celý průběh utkání ze stránky projevu jedince, šlo o utkání, ve kterém nebyla žádná motivace k výkonu, šlo o hráčku, která je na 22.místě

na tenisovém žebříčku a toto chování, kterého jsem byla svědkem, není příznačné pro tak vyspělé hráčky. Důvodem mohli být osobní problémy, ale ty by neměly být příčinou tak odměřeného chování na tenisovém dvorci vůči ostatním.

Když vezmeme druhou stránku pozorování, kde rodič je tím dalším subjektem, je situace odlišná. Rodič se snaží o podporu v jakékoliv situaci, po celou dobu utkání sleduje hráčku A, její hru i dění kolem. Ve výrazu tváře můžeme vidět jen štěstí a překvapení, které je v době, kdy hráčka B odehrála výborný míč zpět. Smutný výraz byl jen za stavu 3:2, kdy si zbytečně hráčka A prohrála podání a to rodiče zklamalo. Zvláštní bylo, že rodič ani nenapomenul hráčku A za její chování. Mimika rodiče byla opět kladná a směřovaná k hráčce A, která na ní vůbec nereagovala. Vztyčeným palcem projevoval rodič pochvalu, potleskem pak uznání, pocit štěstí a přání ke štěstí zdůraznil stisknutím ruky v pěst. Držení těla bylo velmi vyrovnané a klidné, přátelské. Rodičův pohled směřoval po celou dobu hry na hráčku A, ale bohužel to bylo bez zpětné vazby. Rodič se soustředil na celý průběh utkání.

Tedy byly popsány dva úplně rozdílné projevy chování, na jedné straně znuděné a smutné dítě, bez jakékoliv motivace a na straně druhé optimistický rodič, který podporoval dítě k lepší náladě. Je tu můj obdiv k tak trpělivému rodiči, jako právě tento, protože většinou chování dítěte se odvíjí podle toho, jak rodič prožívá utkání, a tady byl neznámý důvod, proč dítě mělo takovýto psychický stav.

4.6 Charakteristika hráčky č.2

Hráčka číslo 2. se účastní tenisových turnajů od roku 2005, kde se v tom samém roce v kategorii mladších žákyň umístila na 72.místě a o rok později v té samé kategorii jí najdeme na 15.místě. V roce 2005 začala také hrát tenisové turnaje starších žáků, kde se umístila na 395.místě a v roce 2006 na 402.místě. Tento rok v kategorii mladších žákyň zaujímá 15.místo.

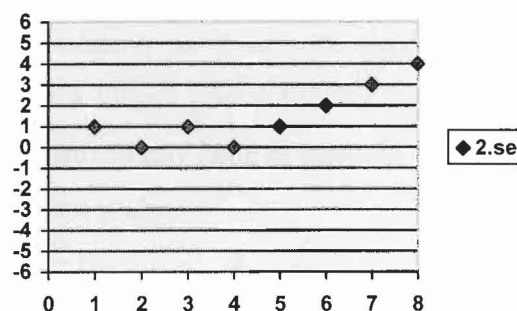
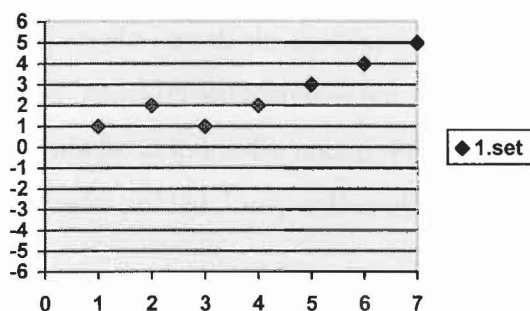
U dívky č.2. dle dotazníku byla nalezena významně vyšší nervová labilita N-31. Snížená extroverze E-30, otevřenost O-23, související s potlačením tvořivosti, podřídivostí a uzavřeností P-30, a nadměrnou, pravděpodobně úzkostnou pečlivostí S-42. Lze předpokládat zvýšené déletrvající prožívání úzkostných stavů.

4.6.1 Pozorování

Hráčka se zúčastnila turnaje v letní sezóně 2007 na TK Sparta Praha v období od 24.8 do 28.8., kde celkový počet účastníků byl 48, kategorie turnaje byla 13, jelikož celkový bodový součet nasazených hráček byl rovných 300bodů. Tato hráčka byla sledována ve finálovém utkání, které vyhrála ve dvou setech s hráčkou, která obsadila na tomto turnaji 4.místo.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 6:1, 6:2



4.6.2 Výsledek pozorování

Další pozorování bylo jednostranné, kdy přítomnost rodiče chyběla. Hráčka A, kterou jsme viděli, byla vyšší postavy a oproti ostatním hráčkám. Sledované utkání bylo finálové na TK Sparta Praha, které trvalo pouhých 65minut. Z hlediska výkonnosti v utkání, úroveň hráček byla obdobná, hra se lišila stylem, kterým hráčky odehráli utkání. Hráčka A hrála rychlejší míče, různých variant oproti hráčce B, která hrála dlouhé, vyšší míče k základní čáře a byla hodně pohyblivá. Ale vyhrála tu síla a rychlost míčů hráčky A, které byly přesně umístěné.

Jak už bylo řečeno, hráčku A během utkání nikdo z rodiny nepodporoval. Rodič jen dovezl hráčku A na turnaj a po rozlosování odjel a přijel až večer po všech utkáních dítěte. Druhý den se situace opět opakovala, kdy rodič jen přivezl a odvezl svěřenkyni. I přesto, že hráčka A celý turnaj absolvovala sama, vybojovala si první místo v soutěži jednotlivců.

Sledované projevy neverbální komunikace byly ve směs kladné, motivace hrát a vyhrát byla po celou dobu utkání. Jediný malý útlum nastal v šesté hře, kdy hráčka A sice vyhrála tuto hru, ale odpodávala tři dvojchyby. Ve druhém setu nastal obdobný problém, kdy za stavu 3:2 opět nevycházelo podání. Výraz tváře byl tímto smutný, ale jinak po celou dobu hry vyzařoval štěstí a pohodu. Oční kontakt byl soustředěn jen na hráčku B, někdy komunikovala s okolím, kde byli přihlížejícími některé hráčky turnaje. Mimika byla pozitivní, vyjadřující štěstí, v některých momentech překvapení ze své hry, kdy hráčka A odehrála a doběhla velmi těžké míče a tak vyhrála tyto výměny. Sama hráčka A se i chválila po dobře odehraných míčích poplácáním po stehně a namotivovala se tak do dalšího výkonu. Velkou radost z vítězství po těžké a dlouhé výměně zdůrazňovala poskokem a zařatou pěstí. Přátelský a klidný postoj hráčka A udržovala po celou dobu utkání. Pohled byl soustředěný na hru. Někdy jsme tu zahlédli provokující pohled, který měl zneklidnit hráčku B během jejího podání.

Bohužel, tím že nebyl rodič přítomný během utkání, nemohli jsme tak pozorování uskutečnit. Ale aspoň tak jsem mohla ukázat další případ v jiné podobě, kdy možná někdy je lepší, když rodič není přítomen na utkání, než když dochází k chování, jaké jsme mohli vypožorovat u hráče č.3. Hráčka A celou situaci na tenisovém dvorci bez přítomnosti rodiče zvládla velmi dobře.

4.7 Charakteristika hráčky č.3

Další hráčka začínala s tenisovými turnaji v roce 2006, kde její pozice na tenisovém žebříčku byla 67.místo v kategorii mladších žákyň. Tento rok jí patří 20.místo v České republice v té samé kategorii.

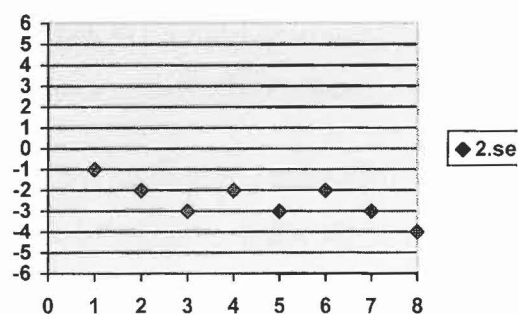
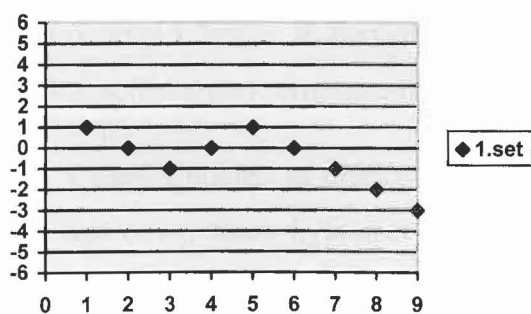
Dotazník prozradil, že u dívky č.3 byla naměřená hladina neurotických tendencí nižší N-10. Zvýšená extroverze E-35, zvýšená otevřenost O-32, Vysokou svědomitost by mohla znamenat výrazný zájem o určitou činnost. Svědomitost a pečlivost bude podpořena zvýšenou mírou podřídivosti P-37.

4.7.1 Pozorování

Od 14.12 do 18.12.2007 se odehrál tenisový turnaj v TK Oáza Říčany. Navštívila ho tato hráčka, kde měla na tomto turnaji 31 protihráček a i přes to se dostala do finálového utkání, kde podlehla hráčce č.1 ve dvou setech, které byly velmi napínavé. Tento turnaj měl kategorii číslo 13. Sledované utkání je semifinálové.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 3:6, 2:6



4.7.2 Výsledek pozorování

Hráčka A nastoupila do utkání s tím, že bude mít radost z každé vyhrané hry. Tuto informaci sdělovala rodiči před zahájením utkání. Ve vzájemných utkáních právě s touto hráčkou B v minulé sezóně byla vždy poražena. V letošním roce spolu ještě neodehráli žádné utkání, kdy přes zimní sezonu u hráčky A došlo k velkému zlepšení a tento turnaj se dalo očekávat i velké překvapení v podobě vítězství hráčky A. Hráčka B působila klidně, přátelsky. V tomto období věku bývá časté předvádění se před ostatními, ale obě hráčky byly tiché a soustředěné na hru. Hráčka A měla velkou motivaci k tomu, aby odehrála co nejvíce her ve svůj prospěch.

Bohužel, už od začátku hráčka B nasadila vysoké tempo a hráčka A měla ve výrazu tváře hned smutek, kdy první dvě hry byly tak rychlé, že nedošlo k delší výměně. Ale po výhře hry na stav 1:2 je tu první radost pro vyhranou hru hráčky A. Ale poté nastává opět výraz v podobě smutku, hněvu, kdy mohla hráčka A prorazit podání hráčky B, ale nepodařilo se. Rodič, který byl přítomen během utkání za tenisovým dvorcem byl neustále vyhledáván pohledem hráčky A. Z mimiky se dal také vyčíst smutek, hněv i strach, jen v okamžiku výhry hry jsme zpozorovali záblesk úsměvu a radosti. Dalším sledovaným projevem byla gestika, kde svými gesty vyjadřovala zármutek a nervozitu, kdy během střídání stran si hráčka A neustále poklepávala rukou na koleno a otáčela raketu. Tyto negativní projevy vystřídali i náznaky štěstí při získání hry pro hráčku A. Velmi neklidné držení těla provázelo hráčku A celým utkáním. Neklidnost vystřídala ležérnost ke hře v době, kdy hráčka A prohrávala hry. I přes neklidný postoj během utkání, hráčka A byla přátelská a komunikativní k hráčce B. Pohledem, kterým sledovala průběh hry a mezi hrou rodiče, sedícího za tenisovým dvorcem, hráčka A vyjadřovala nejistotu a nervozitu z utkání.

Celkový pohled na hráčku A ze strany pozorovatele byl takový, že měla velkou snahu hrát dobrý tenis, byla znát motivace a chuť hrát, ale bohužel, výsledek skončil její prohrou. Příčinou prohry mohl být psychický útlum, který byl vyvolán celkovou nervozitou a nejistotou ve své hře. Ale mohla to být i lepší herní úroveň hráčky B.

Rodič měl k utkání kladný přístup. Před utkáním hráčky A byl znát dobrý vztah mezi rodičem a hráčem A, byl to vztah spíše až přátelský. Rodič po celou dobu utkání neodešel z místa jeho pozorování utkání. Celou dobu sledoval hru a podporoval hráčku A. V době, kdy hráčka A nebyla v očním kontaktu s rodičem, z výrazu tváře rodiče byl znát smutek, z důvodu, že se hráčce A nezdařilo vyhrát hru. I přesto se snažil úsměvem dát najevo souhlas s hrou, kterou hráčka A hrála, když její smutný pohled směřoval k rodiči. Mimika rodiče byla v tom samém významu jako právě popsany výraz tváře. Gestikou opět vyjadřoval zármutek, kdy si obličej vkládal do dlaní nebo ruku si pokládal na čelo, ale i přesto byly chvíle, kdy dítě získalo rodičovou gestikou uznání v podobě potlesku. Zármutek a nervozita byly znatelné v době, kdy hráčka A nesledoval rodiče. Držení těla bylo velmi klidné a přátelské, kdy se rodič snažil i komunikovat s přihlížejícími rodiči jiných hráčů. Pohled byl upřený na hráčku A i v době komunikace s ostatními a soustředil se na celý průběh utkání.

Neverbální komunikace u rodiče byla z mého pohledu pozitivní. K negativním projevům docházelo v době, kdy s hráčkou A nebyl v očním kontaktu, ale nikdy negativní projevy nebyly v takové intenzitě, že by to hráčku A mohlo ovlivnit. Vždy při vzájemném pohledu hráčky A a rodiče docházelo ze strany rodiče k podpoře a výzvy do dalších bojů o vítězství v tomto utkání a tím i na tomto tenisovém turnaji.

4.8 Charakteristika hráčky č.4

Tato hráčka odehrála jen turnaje mladších zákyň, kde jí patří z roku 2006 56.místo na celostátním žebříčku v České republice.

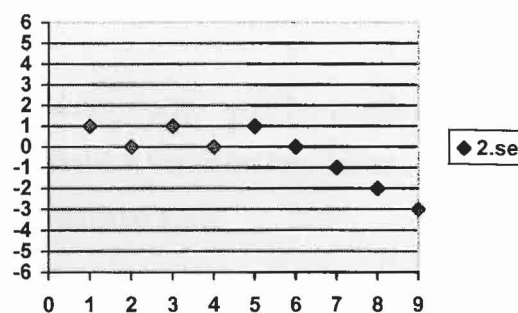
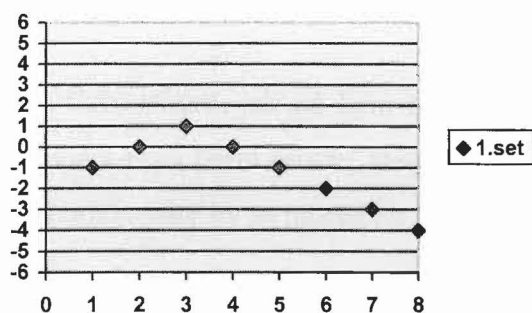
Podle dotazníku dívka č.4 vykazuje nižší hladinu neurotických tendencí N-16, a průměrnou hladinu extroverze E-30, zvýšená otevřenost O-34, Vyšší svědomitost a pečlivost S-34, bude podpořena zvýšenou mírou podřídivosti P-35 a svědčí pro zvýšený zájem o určitou činnost.

4.8.1 Pozorování

Hráčka č.4 absolvovala ten samý turnaj jako předchozí hráčka. A také hrála přímo proti hráčce č.4 v semifinálovém utkání, které podlehla ve dvou setech. V tomto utkání byla sledována.

Graf průběhu utkání:

Výsledek utkání: 2:6, 3:6



4.8.2 Výsledek pozorování

Posledním sledovaným utkáním bylo utkání semifinálové. Hráčka A hrála proti hráčce B, kterou jsme popsali v předešlém pozorování. Hráčka A podlehla této hráčce B ve dvou setech a to 2:6, 3:6. Hráčka A byla čtvrtou nasazenou hráčkou. Utkání probíhalo v poklidu a přátelství, které u obou hráček bylo znatelné na první pohled. Během utkání jsme mohli být svědky pěkných a dlouhých výměn. Obě hráčky mají obdobný styl hry, kdy hrály dlouhé, vyšší míče na základní čáru. Stav utkání byl kolísavý, kdy se hráčce A v první polovině prvního setu dařilo srovnat stav utkání, ale v druhé polovině hráčka B vyhrává své podání a dostává se tak do vedení na stav 4:2 a vyhrává první set 6:2. V druhém setu nastává obrat, vedoucí hráčkou se stala hráčka A, vždy si udržovala své podání, ale v sedmé hře druhého setu ztrácí podání hráčka A a hráčka B tak vyhrává celé utkání a dostala se tak do finále tohoto tenisového turnaje. Ještě jsem nezmínila přítomnost rodiče. Rodič sledoval utkání z blízkého hlediště, kde seděli i rodiče hráčky B.

Neverbální komunikace probíhala u obou hráček tak, jak je příznačné pro přátelství. Výraz tváře u hráčky A byl po celou dobu utkání usměvavý, vyjadřoval nadšení pro hru a radost. Oční kontakt s rodičem trval vždy jen pár sekund, kdy ostatní čas byl věnován hráčce B a komunikaci s ní. Mimika opět odpovídala výrazu tváře. Pochvalu ze svých dobře odehraných míčů vyjadřovala hráčka A zaťatou pěstí a radostným poskokem. Vítězné gesto se objevilo po vyhrané hře, kdy hráčka A si poklepala na raketu, které zvýrazňovalo potlesk pro svou hru a doprovodila to verbálním projevem. Uznání, které bylo směřování k hráčce B, ukázala potleskem. Držení těla a postoj k hráčce B byl klidný a přátelský. Pohledem bylo znát její soustředění na hru a dění na tenisovém dvorci.

Celé utkání, jak už bylo řečeno, proběhlo v přátelském duchu, což by mohlo směřovat k nižší herní úrovni, ale k tomu nedošlo. I přes přátelský vztah hráček, během utkání hrály, jako by se neznaly a každá chtěla postoupit do dalšího kola.

Rodič byl svým přístupem také velmi přátelský, jeho oční kontakt sice směřoval na hrající hráčku A, ale jen v době zajímavých nebo delších výměn. Jinak rodič komunikoval s ostatními přihlížejícími. Jeho výraz tváře působil šťastně a v určitých chvílích překvapeně. Bylo to v době, kdy hráčka A uhrála hru pro sebe. Rodič byl mile překvapen ze získání hry. Mimika vyzařovala pohodu a radost z průběhu utkání a příčinou jeho spokojenosti mohla být přítomnost ostatních diváků, s kterými mohl komunikovat. Při vzájemném pohledu hráčky A a rodiče, se jí snažil rodič povzbudit potleskem, vyjádřit štěstí zaťatou pěstí bez malíčků. Pochvala přicházela pokývnutím hlavy, doplněné slovním projevem. Držení těla bylo po celou dobu hry klidné a přátelské vůči hráčce A i ostatním. Když byl pohled upřený na hráčku A, tak šlo o soustředěný pohled na každý míč během výměny. Jinak byl pohled letmý, při komunikaci s ostatními pohled směřoval ve směru komunikujících, ale v okamžiku delších výměn, komunikace pokračovala, ale pohled rodiče se vrátil zpět na tenisový dvorec.

Poslední sledovaný rodič je v souhrnu rodičem, který rád doprovází dítě na turnaje. Podle mého názoru ho zajímá průběh utkání, ale dalším důvodem, proč

navštěvuje utkání je, že jde o společenskou událost a jeden z důvodů, proč rodič turnaj navštěvuje může také být setkání s ostatními rodiči a přáteli.

4.9 Výsledky dotazníku

| Chlapci | N | E | O | P | S |
|--------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| průměr škály v ČR pro 11-12 let | 20,96 | 30,78 | 25,85 | 31,8 | 30,68 |
| 1. | 5 | 31 | 19 | 39 | 34 |
| 2. | 20 | 36 | 18 | 33 | 28 |
| 3. | 6 | 40 | 17 | 25 | 31 |
| 4. | 11 | 31 | 32 | 31 | 28 |
| | | | | | |
| Dívky | | | | | |
| průměr škály v ČR pro 11-12 let | 24,14 | 32,86 | 28,96 | 30,42 | 28,49 |
| 1. | 31 | 30 | 25 | 27 | 32 |
| 2. | 31 | 30 | 23 | 30 | 42 |
| 3. | 10 | 35 | 32 | 37 | 41 |
| 4. | 16 | 30 | 34 | 35 | 34 |
| | | | | | |
| průměr škály v ČR pro 21-22 let ženy | 20,76 | 31,29 | 27,67 | 33,39 | 32,54 |
| | 23 | 37 | 33 | 25 | 35 |

Průměrné skóry pro chlapce a dívky.

Popis tabulky:

- N – neuroticizmus: do jaké míry se vyrovnává s psychickou zátěží
- E - extroverze: do jaké míry je aktivní, energický, společenský (ořátelskost, vyhledávání sociálních kontaktů, sebeprosazování, energičnost).
- O – otevřenost: do jaké míry je otevřen pro nové zkušenosti, souvisí s tvořivostí a motivovaností
- P - přívětivost: do jaké míry přijímá pozitivně dění okolo sebe (tolerantní, ohleduplný, důvěřivý, empatický).
- S – svědomitost: do jaké míry plní své povinnosti (organizuje své věci, pořádkumilovný, dodržuje pravidla, pečlivý).

5 Diskuse

Chování dítěte během tenisového utkání. Jde o problematiku, která mě oslovila, když jsem pozorovala utkání při kterých docházelo k nedorozumění rodiče a dítěte, k různým reakcím, projevům. V první fázi výběru tématu jsem chtěla zkoumat vliv přítomnosti rodiče na dítě, ale po konzultacích jsem došla k závěru, že toto téma by bylo komplikované. Důvodem bylo právě ovlivnění dítěte rodičem, protože z pouhého pozorování nemůžeme vydedukovat, zda příčinou chování dítěte je právě rodič. Mohlo by tu být několik dalších faktorů, které by právě dané projevy chování ovlivnily. Pro představu by to mohli být faktory jako změna počasí, jiné prostředí, zdravotní problémy atd. Poté jsem přemýšlela dále o tématu a nabízela se mi tu otázka, proč? Proč se dítě projevuje tak či onak, je příčinou tohoto chování přítomnost rodiče atd. Proto jsem si vybrala toto téma, kdy jsem chtěla vypožorovat odpověď na mé otázky. Téma bylo velmi zajímavé, ale v průběhu, kdy jsem si připravovala záznamy pro pozorování jsem začala zjišťovat, že tato studie chování jedince nebude krátkodobou záležitostí a pomalu se začali vyskytovat další pozorovatelné projevy chování, další možnosti, jak výzkumnou část postavit pro dané téma. Dostupnost informací byla dobrá, kdy jsem si určila jen utkání ve středočeském kraji a Praze, byli tím TK Sparta Praha, Tenis Centrum Cafex Rakovník a TK Oáza Říčany. Výzkum probíhal formou pozorování, poté metodou dotazování, kde jako pozorovatel, který se nezúčastňoval interakce během utkání jak s dítětem, tak i s rodičem, jsem mohla vidět průběh utkání, bez jakéhokoliv ovlivňování mnou. Rodiče ani děti netušili, že je sleduji, protože na těchto turnajích bylo mnoho lidí, kteří utkání pouze sledovali a při tom patřili k ostatním účastníkům turnaje.

Během prvního pozorování, které se stalo pilotní studií jsem začala zjišťovat nedostatky v předem připraveném záznamovém archu. Toto pozorování se uskutečnilo na TK Sparta Praha. Po tomto sledování jsem byla nucena pozměnit kategoriální systém, protože mé určené subkategorie byly nevyhovující pro pozorování. Proto jsem se musela navrátit k literatuře, díky které jsem mohla sestavit nový kategoriální systém. Po této úpravě jsem mohla použít nově vypracovaný záznam pro pozorování. Toto

téma jsem musela zredukovat jen na šest pozorovatelných projevů chování, protože z hlediska tohoto tématu bych se mohla zaměřit na mnoho dalších projevů, kde poté by byla práce velmi obsáhlá a hlavně by šlo o víceletou studii. Pozorování probíhalo podle plánu, kdy jsem dojížděla přímo jen na semifinálová a finálová utkání. Po pozorování, kde jsem byla nezúčastněným pozorovatelem jsem oslovila jak rodiče, tak i jejich děti (hráče), požádala jsem je o vyplnění dotazníků, který byl rozbořem osobnosti jedince. Tento dotazník vyplnili všichni hráči bez jakýkoliv problémů. Tento dotazník mi dodala paní Mgr. Hátlová, který mi po vyplnění vyhodnotila. Menší problém se naskytl při vyplňování tohoto dotazníku, kdy u některých otázek jsem byla nucena vysvětlit otázku nebo význam některých slov. Dotazník vyplňovali pouze děti, protože ty byly hlavním subjektem pozorování. Poté jsem dotazníky předala Mgr. Hátlové k vyhodnocení.

Po veškerém pozorování a seznámení se s osobností jedince dle dotazníku jsem došla k mému vyhodnocení, kde jsem se zaměřila nejen na chování jednotlivých případů, ale porovnála jsem výsledky chlapců a dívek. Předpokládala jsem tu rozdílné chování, které se mi potvrdilo. Dále pak jsem chtěla zjistit, jaký podíl na průběhu utkání, přímo chování dítěte, měla přítomnost rodiče a jeho projevy neverbální komunikace. Zjistila jsem, že příčinou chování dítěte mohlo být chování rodiče. U většiny případů docházelo k tomu, že podle výsledků v utkání se měnily u obou jedinců projevy chování. Pozitivním přínosem pro hráče byl podporující a klidný rodič, který sledoval utkání od začátku až do konce. Ale toto tvrzení není definitivní, protože mohli tu být další příčiny, které podpořili hráče a jeho hru a ne jen kladný přístup rodiče. Naopak když rodič vyjadřoval svou neverbální komunikací neklid a nervozitu, dítě se chovalo u většiny případů obdobně, ale opět by tu mohli být i jiné příčiny, které toto chování způsobily.

Tímto jsem chtěla říct, že při mém výzkumu jsem získala mnoho informací o chování dítěte a rodiče, ale nemůžu po tomto výzkumu říct, že výsledky příčiny chování jednotlivce jsou konečné, protože, jak už bylo řečeno, mohlo tu být dalších několik proměnných, které chování jedince mohli ovlivnit.

6 Závěry a doporučení pro praxi

Touto prací jsem se snažila přiblížit situaci, která se děje na tenisovém dvorci mezi dítětem a rodičem. Během doby, kdy jsem navštěvovala tenisové turnaje, jsem byla až překvapená, a to negativně, jak děti i rodiče se k sobě dokáží chovat. Proto toto téma, i když jsme v mém pozorování nepřišla do styku s nějakými extrémními případy, přesto jsem několik informací zachytila.

Podle mých výsledků můžu podat několik doporučení jak pro trenérskou, tak i rodičovskou výchovu. Dle pozorování jsou děti raději, když rodič je přítomen během utkání a pozoruje celý průběh utkání. Potřebují s někým po celou dobu komunikovat a v tomto věku potřebují podporu. Podpora je důležitá z toho důvodu, že v tomto věkovém období začíná dítě přemýšlet o důležitosti utkání a děti tu už mají vymezené cíle, co se týká tenisu. Chtějí hrát a chtějí vyhrávat. Mluvím o dětech, které jsem pozorovala, týká se to i dětí, které jezdí často na turnaje a sbírají body za účelem vzestupu na tenisovém žebříčku. Děti také potřebují klidný postoj rodičů a nevyzařující nervozitu, protože jakmile se stane, že rodič je nervózní, dítě to ihned rozpozná a začíná být neklidný z rodiče, protože přemýšlí o chybě, kterou udělal a která byla příčinou nervozity rodiče. V tu chvíli přestává hráč myslet na utkání a přemýšlí o důvodu, který znervóznil rodiče. Podle pozorování mě přišla vyhovující také komunikace verbální při výměně stran, kdy hráč probírá taktiku a vrací se i k míčům, které odehrál. Potřebuje se svěřit a když je tu nějaký problém, potřebuje se vypovídat.

Toto jsou doporučení, která mohou pomoci ve vztahu rodič, dítě nebo trenér dítě. Přesné případy, které jsem pozorovala a jejich vyhodnocení jste si přečetli ve výzkumné části a toto byl souhrn všeho, co by mohlo mít kladný přínos pro dítě i rodiče.

V další a zároveň poslední podkapitole jsem uvedla několik zásad pro komunikaci s dětmi, které by mohli zlepšit vztah rodič - dítě či rodič – trenér, v případě problému ve vzájemné komunikaci.

6.1 Zásady komunikace s dětmi

Jak už bylo řečeno v předešlé kapitole, neverbální komunikace vypovídá o psychickém stavu dítěte, tak také samotného rodiče. V případě nedostatečného sebeovládání mohou reakce rodiče, gestikulace či výraz jeho tváře, přinést dítěti takové informace, které negativně ovlivní jeho aktuální psychický stav, popřípadě i výkon.

Tyto zásady se vztahují jak k verbální, tak i k neverbální komunikaci.

Záměrnost:

Chování dítěte slouží ke komunikaci a sdílení informací s okolím. Rozdíl mezi neverbálním chováním a komunikací je určen tím, zda je činnost úmyslná. Např. když dítě zapomene doma tenisové boty, tak si vyvodíme nějaký závěr. Ale teď nastává otázka, jestli je zapomněl úmyslně nebo ne. Pak už přicházejí dvě alternativy. První je, že je zapomnětlivý a druhá, že nechce hrát na tréninku. Vybaví se nám otázka, co tím chtěl „říct“? Když se zaměříme na rané dětství, tak všechny informace, které získáváme od dítěte, tak jsou neúmyslné. Během vývoje se dítě začíná učit chování úmyslné, kdy např. v kojeneckém období zjistí, že když nastane pláč přinutí ostatní k určité činnosti. A tím začíná záměrně používat jak žádoucí tak i nežádoucí signály.

Vizuální signály

Vizuální signály jsou základem pro sdělování myšlenek a pocitů okolí u dítěte. Děti mají velkou škálu signálů, které děti používají a pomohou nám nahlédnout do jejich emočních, fyziologických a kognitivních stavů. Díky nim získáme mnoho informací o psychickém stavu dítěte

Komunikace je vrozená

Tímto problémem se zabývá psychologie, která říká, že konkrétní dovednosti a rysy jsou vrozené. Jsou tu tři důkazy, které nám říkají, že komunikace je vrozená.

- a) jestliže se určitá dovednost vyskytuje i u nižších živočichů, svědčí o tom, že daná dovednost má kořeny v evoluční minulosti.

- b) Jestliže se daná dovednost vyskytuje ve všech kulturách a lze ji považovat za „univerzální“, lze z toho vyvodit, že tato vlastnost musí mít kořeny v našem genovém základu, neboť její výskyt není ovlivněn různými zkušenostmi v různých kulturách.
- c) Jestliže si děti osvojí určitou dovednost ve velmi raném věku, dříve než se jí mohly podle všeho naučit, je to také důkaz, že se narodily s touto dovedností nebo s významnými předpoklady k ní (Roberty-Sneddon, 2005).

Komunikace je naučená

Děti se musí naučit, jak nejlépe využít své neverbální dovednosti a porozumět signálům, které vysílají druzí lidé.

Dospělí by měli být pozorní

Z dětských signálů nezískáme správnou nebo žádnou informaci, pokud nebudeme pozorní. Když budeme vnímat, naslouchat a sledovat komunikaci dětí, lépe a snadněji pochopíme jejich sdělení informací směřované k nám.

Schopnost reakce

Ať už rodiče zvolí jakýkoliv přístup, pokud budou na přání a potřeby dítěte reagovat v rozumném časovém rozmezí a důsledným způsobem, pomohou dítěti získat sebejistotu. Dítě zjistí, kde jsou hranice, a bude přesvědčené o dosažitelnosti opatrovníka.

Opora

Oporu míníme pomoc dospělého, kterou prokazuje dítěti při vzájemném dorozumění. Pokud má být dospělí dítěti oporou, musí dokázat přesně posoudit schopnosti a úroveň znalostí dítěte. Jedině tak mu může v příhodný čas podat nové informace a pomoci mu.

7 Přílohy

7.1 Kategoriální systém

Dítě, Rodič:

| Kategorie: | Subkategorie: | Vlastnosti: | Dimenzionální rozsah: |
|------------|---------------|-------------|-----------------------|
|------------|---------------|-------------|-----------------------|

A) Výraz tváře

| | | | |
|---------------|----------------------|----------|----------|
| 1. štěstí | a) Intenzita | ↑ Vysoká | nízká ↓ |
| 2. překvapení | b) Frekvence výskytu | ↑ často | méně ↓ |
| 3. strach | c) Doba trvání | ↑ dlouhá | krátká ↓ |
| 4. smutek | d) Míra | ↑ více | méně ↓ |
| 5. hněv | | | |
| 6. odpor | | | |

B) Oční kontakt

| | | | |
|---------------------------|----------------------|----------|----------|
| 1. Ano, jestli-že ano,tak | a) intenzita | ↑ Vysoká | nízká ↓ |
| 2. Ne | b) Frekvence výskytu | ↑ často | méně ↓ |
| | c)Doba trvání | ↑ dlouhá | krátká ↓ |
| | d)Míra | ↑ více | méně ↓ |

C) Mimika

| | | | |
|---------------|----------------------|----------|----------|
| 1. Štěstí | a) Intenzita | ↑ Vysoká | nízká ↓ |
| 2. Překvapení | b) Frekvence výskytu | ↑ často | méně ↓ |
| 3. Povzbuzení | c) Doba trvání | ↑ dlouhá | krátká ↓ |

| | | | |
|-----------|---------|--------|--------|
| 4. Strach | d) Míra | ↑ více | méně ↓ |
| 5. Hněv | | | |
| 6. Smutek | | | |

D) Gestika

| | | | |
|-----------------|----------------------|----------|----------|
| 1. Pochvala | a) Intenzita | ↑ Vysoká | nízká ↓ |
| 2. Nervozita | b) Frekvence výskytu | ↑ často | méně ↓ |
| 3. Vítězství | c) Doba trvání | ↑ dlouhá | krátká ↓ |
| 4. Uznání | d) Míra | ↑ více | méně ↓ |
| 5. Zármutek | | | |
| 6. Přání štěstí | | | |

E) Držení těla

| | | | |
|----------------|----------------------|----------|----------|
| 1. Prosadit se | a) Intenzita | ↑ Vysoká | nízká ↓ |
| 2. ležérnost | b) Frekvence výskytu | ↑ často | méně ↓ |
| 3. Neklidné | c) Doba trvání | ↑ dlouhá | krátká ↓ |
| 4. Klidné | d) Míra | ↑ více | méně ↓ |
| 5. Přátelské | | | |
| 6. Nepřátelské | | | |

F) Pohled

| | | | |
|---------------|----------------------|----------|---------|
| 1. Nervozita | a) Intenzita | ↑ Vysoká | nízká ↓ |
| 2. Překvapení | b) Frekvence výskytu | ↑ často | méně ↓ |

| | | | |
|----------------|----------------|----------|----------|
| 3. Strach | c) Doba trvání | ↑ dlouhá | krátká ↓ |
| 4. Provokující | d) Míra | ↑ více | méně ↓ |
| 5. Nejistota | | | |
| 6. Soustředění | | | |

7.2 Tabulka

Dítě: Výsledek utkání 6:3, 6:1

| | 1:0 | 2:0 | 2:1 | 3:1 | 4:1 | 4:2 | 5:2 | 5:3 | 6:3 | 0:1 | 1:1 | 2:1 | 3:1 | 4:1 | 5:1 | 6:1 |
|-----------------|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
| Výraz tváře | 1 | 1 | 2 | 1 | 1 | 4 | 1 | 5 | 4 | 5 | 4 | 1 | 1 | 2 | 1 | 1 |
| Oční kontakt | A | A | A | A | A | A | A | N | N | N | N | N | N | N | N | N |
| Mimika | 1 | 1 | 2 | 1 | 1 | 6 | 3 | 5 | 6 | 5 | 6 | 1 | 3 | 2 | 1 | 1 |
| Gestika | 6 | 6 | 4 | 1 | 6 | 5 | 1 | 2 | 5 | 2 | 5 | 1 | 6 | 1 | 1 | 3 |
| Držení těla | 4 | 4 | 5 | 4 | 5 | 3 | 1 | 6 | 3 | 2 | 2 | 1 | 4 | 5 | 1 | 5 |
| Pohled | 6 | 6 | 6 | 2 | 2 | 5 | 4 | 1 | 5 | 3 | 1 | 6 | 2 | 6 | 6 | 2 |

tabulka 1

7.3 Dotazník

NEO pětifaktorový osobnostní inventář

M. Hřebíčková, T. Urbánek

(podle NEO Five- Factor Inventory P.T. Costy a R. R. McCraee)

Jméno:

Věk:

Pohlaví: ☐ muž ☐ žena

Datum:

Inventář obsahuje 60 výpovědí, kterými byste mohli popsat sami sebe. Přečtěte si pozorně každou výpověď a posuďte, do jaké míry Vás vystihuje. Svoji odpověď označte X na připojené škále čísel:

0 - vůbec nevystihuje (výpověď Vás vůbec nevystihuje)

1 - spíše nevystihuje (výpověď Vás spíše nevystihuje)

2 - neutrální (ani výstižná, ani nevýstižná výpověď)

3 - spíše vystihuje (výpověď Vás spíše vystihuje)

4 - úplně vystihuje (výpověď Vás úplně vystihuje)

Jednotlivé výpovědi nelze posuzovat ani jako správné ani jako nesprávné, a proto není možné dosáhnout dobrých nebo špatných výsledků.

Pracujte prosím pozorně a po vyplnění zkontrolujte, zda jste posoudili každou výpověď.

Pokud se rozhodnete změnit svou odpověď, označte nově zvolené číslo opět křížkem a navíc je i výrazně podtrhněte.

Před tím, než začnete odpovídat, vyplňte prosím údaje v záhlaví této strany.

0 - vůbec nevystihuje (výpověď Vás vůbec nevystihuje)

1 - spíše nevystihuje (výpověď Vás spíše nevystihuje)

2 - neutrální (ani výstižná, ani nevýstižná výpověď)

3 - spíše vystihuje (výpověď Vás spíše vystihuje)

4 - úplně vystihuje (výpověď Vás úplně vystihuje)

0 1 2 3 4

1. Obvykle si nedělám starosti.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

2. Mám rád(a) kolem sebe mnoho lidí.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

3. Neraď(a) ztrácím čas denním sněním.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

4. Snažím se být zdvořilý(á) ke každému,

s kým se setkám.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

5. Své věci udržuji v pořádku a čistotě.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

6. Často se cítím horší než ostatní.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

7. Snadno se rozesměji.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

8. Neměním vyzkoušené způsoby,

jak něčeho dosáhnout.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

9. Často se dostanu do sporu se svou rodinou

nebo spolupracovníky.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

10. Svůj čas si dovedu dobře zorganizovat tak,

abych vyřídil(a) všechny nutné záležitosti.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

11. Pokud jsem vystaven(a) velkému stresu, mám občas pocit,

že se zhroutím.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

12. Nepovažuji sám)sama) sebe za příliš veselého (veselou).

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

13. Jsem fascinován(a) motivy, které nalézám v umění a v přírodě. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

14. Někteří lidé si o mě myslí, že jsem sobecký(á) a egoistický(á). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

15. Nejsem příliš systematickým člověkem.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

16. Málokdy se cítím osamělý(á) nebo smutný(á).

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

17. Velmi rád(a) se bavím s jinými lidmi.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

18. Je zbytečné, aby člověk naslouchal rozdílným názorům,

protože si z nich stejně nedovede žádný vybrat.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

0 - vůbec nevystihuje (výpověď Vás vůbec nevystihuje)

1 - spíše nevystihuje (výpověď Vás spíše nevystihuje)

2 - neutrální (ani výstižná, ani nevýstižná výpověď)

3 - spíše vystihuje (výpověď Vás spíše vystihuje)

4 - úplně vystihuje (výpověď Vás úplně vystihuje)

19. Raději bych s ostatními spolupracoval(a), než soupeřil(a). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
20. Pokouším se o splnění všech svěřených úkolů
s maximální svědomitostí. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
21. Často se cítím napjatý(á) a nervózní. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
22. Jsem rád(a) tam, kde se něco děje. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
23. Poezie na mě má malý nebo žádný účinek. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
24. Vůči závěru druhých jsem nedůvěřivý(á) a rezervovaný(á). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
25. Mám přesně vymezené cíle a pracuji systematicky na jejich
dosažení ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
26. Někdy se cítím zcela bezcenný(á). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
27. Raději bývám sám (sama) než ve společnosti. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
28. Mám-li možnost, rád(a) si dávám nová
nebo cizokrajná jídla. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
29. Když to člověk dovolí, tak ho ostatní lidé
zneužijí pro své cíle. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
30. Promarním mnoho času, než se pustím do práce. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
31. Málokdy pocítím strach nebo úzkost. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
32. Často mám pocit, že překypuji energií. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
33. Málokdy si u sebe povšimnu nálad nebo pocitů

- vyvolaných okolními vlivy. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
34. Většina lidí, které znám, má mě ráda. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
35. Pracuji tvrdě na dosažení svých cílů. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
36. Často mě rozčílí, jak se mnou lidé jednají. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
37. Jsem radostný, dobře naladěný člověk. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
38. Při řešení závažných životních situací se řídím
názory autorit. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- 0 - vůbec nevystihuje (výpověď Vás vůbec nevystihuje)
- 1 - spíše nevystihuje (výpověď Vás spíše nevystihuje)
- 2 - neutrální (ani výstižná, ani nevýstižná výpověď)
- 3 - spíše vystihuje (výpověď Vás spíše vystihuje)
- 4 - úplně vystihuje (výpověď Vás úplně vystihuje)
39. Někteří lidé mě považují za chladného (chladnou)
a vypočítavého (vypočítavou). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
40. Pokud něco slíbím, vždy to dodržím. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
41. Pokud se něco nedaří, až příliš často se tím nechávám
odradit a mám pocit, že to vzdávám. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
42. Nejsem příliš optimistický(á). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
43. Při čtení poezie či pohledu na umělecké dílo mi někdy
naskakuje husí kůže a pocituji mrazení. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

44. Ve svých postojích jsem tvrdošijný(á) a neústupný(á). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
45. Někdy na mne není takové spolehnutí, jaké by mělo být. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
46. Málokdy jsem smutný(á) a depresivní. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
47. Často žiji v rychlém tempu. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
48. Nemám zájem hloubat o podstatě světa
nebo smyslu existence člověka. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
49. Obvykle se snažím být ohleduplný(á) a citlivý(á). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
50. Jsem výkonný(á) a svou práci vždy zvládnu. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
51. Často se cítím bezmocný(á) a potřebuji někoho,
kdo by mi pomohl vyřešit mé problémy. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
52. Jsem velmi aktivní. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
53. Toužím po poznání a vědomostech. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
54. Pokud někoho nemám rád(a), dám to dotyčnému najevo. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
55. Snad nikdy nebudu schopen (schopna) uspořádat
si své záležitosti. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
56. Někdy se tak stydím, že bych se nejraději neviděl(a). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
57. Nebaví mě vést druhé lidi. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
58. Často si rád(a) pohrávám s teoriemi
nebo abstraktními myšlenkami. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
59. Je-li to nutné, neváhám manipulovat s lidmi,

abych dosáhl(a) toho, čeho chci.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

60. Usiluji o dokonalost ve všem, co dělám.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

8 Bibliografická citace

Další literatura a jiné zdroje týkající se diplomové práce

1. CRESPO, M., MILEY, D. *Jak být lepším tenisovým rodičem*. London: ITF Ltd, 1999.
2. CRESPO, M., MILEY, D. *Tenisový trenérský manuál 2.stupně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001.
3. DEVITO, J.,A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada, 1999.
ISBN: 80-7169-988-8
4. DOHERTY-SNEDDON, G. *Neverbální komunikace dětí*. Praha: Portál, 2005.
ISBN: 80-7367-043-7.
5. DOVALIL, J., CHOUTKA, M. *Sportovní trénink*. Praha: Olympia, 1991. ISBN: 80-7033-099-6.
6. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000.
ISBN: 80-7178-367-6.
7. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-888-0.
8. HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-549-3.
9. KLEIN, Z. *Atlas sémantických gest*. Praha: HZ Editio, 1998. ISBN: 80-86009-21-1.
10. KŘIVOHLAVÝ, J. *Neverbální komunikace*. Praha: Akademie múzických umění, 1988. ISBN: 17-297-87.

11. LINHART, J. *Základy obecné psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 14-545-87.
12. MACEK, P., SMÉKAL, V. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister & Principál, 2002. ISBN: 80-85947-83-8.
13. MIOVSKÝ, M., ČERMÁK, I., ŘEHAN, V. *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku III*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0909-7.
14. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie osobnosti*. Praha: Management Press, 1993. ISBN 80-85603-34-9.
15. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2000. ISBN: 80-7178-399-4.
16. SLEPIČKA, P., HOŠEK, V., HÁTLOVÁ, B. *Psychologie sportu*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1290-9.
17. SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-85947-83-8.
18. SNEDDON, G., D. *Neverbální komunikace dětí*. Praha: Portál, 2005.
ISBN: 80-7367-043-7.
19. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
20. SVOBODA, B. *Pedagogika sportu*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN: 978-80-246-1358-1.
21. TEGZE, O. *Neverbální komunikace*. Praha: Computer Press, 2003.
ISBN: 80-7226-429-X.
22. THIEL, E. *Mluvíme tělem*. Praha : Knižní klub, 1997. ISBN: 80-7176-511-2.
23. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-0841-3.